

Osamostatňování dospívajících dětí z náhradních rodin

Denisa Jonášová

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Denisa Jonášová**
Osobní číslo: **H11871**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Osamostatňování dospívajících dětí z náhradních rodin**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti náhradní rodinné péče, pěstounské péče a vývojové psychologie.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

NOŽÍŘOVÁ, Jana. Náhradní rodinná péče. Praha: Linde, 2012. ISBN 978-80-86131-91-7.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ a kol. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-14-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie I.- dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

ZEZULOVÁ, Dagmar. Pěstounská péče a adopce. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

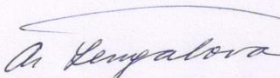
Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.**

Ústav pedagogických věd

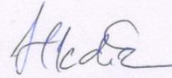
Datum zadání bakalářské práce: **9. ledna 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Ve Zlíně dne 9. ledna 2015

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 27. 4. 2015

Dejisa Jarošová

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce na téma Osamostatňování dospívajících dětí z náhradních rodin pojednává v první kapitole teoretické části o institutu náhradní rodinné péče a jejich formách v kontextu zákonů a literatury. Druhá kapitola se zabývá vývojem dítěte v náhradní rodinné péči, hlavními činiteli- dědičností a prostředím, kteří na něj přímo působí. Socializace tvoří podkapitolu, která popisuje sociální skupiny a role, které v nich adolescent žije. Jedna z podkapitol je zaměřena na identitu jakožto výstup adolescentního období. Třetí kapitola je zaměřena na samotný odchod dítěte z náhradní rodiny, co vše mu předchází a popisuje služby sociální prevence, které mladistvý může po odchodu z rodiny využít. V praktické části se bakalářská práce zabývá osamostatňováním dospívajících dětí z náhradních rodin. Výstupem práce jsou pak dosažené poznatky z dané oblasti zkoumání a doporučení pro praxi.

Klíčová slova: náhradní rodinná péče - pěstounská péče - vývojová psychologie - sociální prevence - adolescence

ABSTRACT

The topic of the bachelor thesis is Foster family youth gaining independence, which in the first chapter of the theoretical part discusses about the institute of the substitute family care and its forms in the context of laws and literature. The second chapter deals with the development of the child in the substitute family care, the main factors- heredity and environment, which directly operates. Socialization forms the subchapter, which describes the social groups and the roles, which adolescent lives. One of the subchapters is focused on identity, as the output of the adolescent period. The third chapter is focused on the child's departure from the foster family, what precedes to it and describes the services of the social prevention, which may adolescent, after leaving from the family to exploit. The practical part of the thesis describes the foster family youth gaining independence. The output of the thesis are achieved knowledge in the field of the exploration and recommendations for practise.

Keywords: substitute family care - foster care – developmental psychology – social prevention - adolescence

Poděkování:

Tímto děkuji vedoucí mé bakalářské práce, PhDr. Haně Skarupské, Ph. D. za pomoc, cenné rady a odborné vedení této bakalářské práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG, jsou totožné. Prohlašuji také, že jsem práci vypracovala samostatně a použitou literaturu i informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

Ve Zlíně, dne 28. dubna 2015

.....

Denisa Jonášová

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	14
1.1 OSVOJENÍ	15
1.2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	16
1.2.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu	16
1.3 PORUČENSTVÍ A OPATROVNICTVÍ	17
2 VÝVOJ DÍTĚTE V NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČI	19
2.1 ČINITELÉ PSYCHOLOGICKÉHO VÝVOJE	20
2.1.1 Dědičnost.....	22
2.1.2 Prostředí	23
2.2 SOCIALIZACE.....	24
2.2.1 Rodina, vztahy.....	25
2.2.2 Škola.....	26
2.2.3 Vrstevnická skupina	28
2.2.4 Zkušenost s prací.....	29
2.3 VÝVOJ OSOBNOSTI A IDENTITY DOSPÍVAJÍCÍCH	30
3 ODCHOD DÍTĚTE Z NÁHRADNÍ RODINY	33
3.1 PŘÍPRAVA A PODPORA DÍTĚTE PŘI ODCHODU Z RODINY	34
3.2 SLUŽBY SOCIÁLNÍ PREVENCE	35
3.2.1 Domy na půl cesty.....	36
3.2.2 Azylové domy	36
3.2.3 Sociální rehabilitace	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 DESIGN VÝZKUMU	40
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	40
4.2 CÍL VÝZKUMU	40
4.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	40
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	41
4.5 VOLBA VÝZKUMNÉ METODY SBĚRU DAT	41
4.6 PROCES SBĚRU DAT	42
4.7 STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ	42
4.7.1 Respondent 1	42
4.7.2 Respondent 2	43
4.7.3 Respondent 3	43
4.7.4 Respondent 4	44
4.7.5 Respondent 5	44
4.7.6 Respondent 6	44
4.8 ANALÝZA DAT.....	45
4.8.1 Kategorie 1 - Vliv věku na vztah k biologickým rodičům.....	46
4.8.2 Kategorie 2 - Rodina dnes a zítra	47
4.8.3 Kategorie 3 - Peníze a hodnota věcí.....	48

4.8.4	Kategorie 4 - Vítej v reálném světě aneb, co bude dál.....	49
4.8.5	Kategorie 5 - Zvládnu to sám?	50
4.8.6	Kategorie 6 - Když si nevím rady	51
5	SHRNUTÍ A VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH DAT	54
5.1	VÝZKUMNÉ CÍLE	54
6	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	57
	ZÁVĚR	60
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	61
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	64
	SEZNAM PŘÍLOH.....	67

ÚVOD

Podnětem k napsání bakalářské práce na toto téma byl zejména fakt, že se mne osobně dotýká. Sama jsem v pěstounské péči a tímto rokem pro mne pěstounská péče končí z důvodu dosažení 26 let věku. V prostředí náhradní rodinné péče se pohybuji více než deset let, jednou jsem rodinu měnila, ale i přesto jsme stále v kontaktu a máme harmonické vztahy. Název bakalářské práce se týká právě osamostatňování dospívajících dětí z náhradních rodin. Na téma odchodu dětí z dětských domovů bylo napsáno mnoho prací s většinovým výstupem, že si dospívající nedokáží poradit s věcmi běžného života a hospodařit s penězi. Dítě, které vyrůstá v náhradní rodinné péči, často žije paralelně dva světy. Ten v náhradní rodině a ten, který byl předtím, v původní rodině nebo v dětském domově. V období adolescence, přípravy na budoucí povolání se snaží ujasnit si životní hodnoty, směr, kterým se jeho život bude dále ubírat. Někdy není lehké vyrovnat se s minulostí, přijmout ji a pokračovat směrem, který byl dospívajícím dětem nabídnut. Období adolescence je kritickým mezníkem i pro děti, které vyrůstají v normálních rodinách. U dětí z náhradních rodin je toto období náročnější, protože se musí vyrovnat s faktem, že mají rodiče biologické a ty náhradní. Na základní otázku týkající se adolescence „Kdo jsem?“ a „Kam patřím?“ hledají odpověď velmi dlouho a stejně nemusí být vždy uspokojující.

V České republice se tématu náhradní rodinné péče věnuje zejména Jana Nožířová, Dagmar Zezulová a v dřívějších letech předně Zdeněk Matějček, který byl v tomto oboru průkopníkem.

Cílem této bakalářské práce je popsat náhradní rodinnou péči, kritické mezníky v období adolescence, prozkoumat a zmapovat proces osamostatňování dospívajících dětí v náhradních rodinách. Zároveň si klade za cíl zjistit, jak náhradní rodina dítěti v tomto procesu pomáhá a také jaká je informovanost dospívajících dětí o státních orgánech, neziskovém sektoru a sociálních službách, kterých mohou po odchodu z rodiny využít.

Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. První kapitola pojednává o náhradní rodinné péči a jejich nejčastěji využívaných formách. Mezi nejčastěji uváděné se řadí osvojení, klasická dlouhodobá pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu a poručenství spolu s opatrovnictvím.

Druhá kapitola se zaměřuje především na psychický vývoj dítěte v náhradní rodině v období adolescence. Zabývá činiteli psychického vývoje stejně tak jako socializací dítěte

v různých skupinách jako je rodina, škola, vrstevnická skupina, ale také pracovní prostředí. Vztahy a role, které v těchto skupinách prožívá.

Třetí kapitola je zaměřena na samotný odchod dítěte z náhradní rodiny, jaké mu vznikají práva a povinnosti. Zvláštní podkapitola je věnována Službám sociální prevence, která popisuje náplň a funkci služeb sociální prevence, které jsou vhodné pro naši konkrétní skupinu.

Praktická část se věnuje výzkumným problémům, otázkám a cílům. Zabývá se rovněž výzkumným souborem, kterým jsou dospívající děti z náhradních rodin v Moravskoslezském a Zlínském kraji. Jedná se o adolescenty ve věku od 17 do 21 let, studující různé obory středních odborných učilišť, středních škol a také jeden z nich studuje vysokou školu. Následná analýza dat byla provedena formou polostrukturovaného rozhovoru a za pomoci doplňujících otázek. Konec práce se věnuje shrnutí výsledků výzkumu a doporučení pro praxi, která by měla přispět k lepší přípravě na odchod dospívajících dětí z rodiny a informovanosti o možnostech pomoci, které mohou po odchodu využít.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Náhradní rodinná péče je souhrnný název pro veškeré nekolektivní druhy péče o nezletilé (Klimeš, 2002 cit. podle Nožířová, 2012, s. 11).

Pro děti, o které se jejich biologičtí rodiče nechtějí nebo nemohou z nejrůznějších důvodů starat, představuje náhradní rodinná péče jedinou možnost, kdy mohou vyrůstat v podnětném, rodinném prostředí a osvojit si správný model rodiny, který budou v budoucnu aplikovat při výchově svých vlastních potomků.

Pro péči o dítě a vytváření harmonického prostředí pro příznivý vývoj dítěte je rodina nepostradatelná. Proto v případech, kdy vlastní rodina dítěte je z nejrůznějších důvodů nefunkční a nemůže péči o děti zabezpečit, je třeba, pokud je to vhodné, zajistit pro dítě náhradní rodinnou péči (Burdová a Novotná, 2007 cit. podle Nožířová, 2012, s. 12).

V současnosti systém náhradní rodinné péče málokdy řeší případy opravdu osiřelých dětí, kdy jeden nebo oba rodiče zemřeli. Ve většině případů se jedná o takzvaně sociálně osiřelé děti. Tyto děti mají své biologické rodiče či alespoň jednoho z nich, avšak ti se o ně nemohou, nechtějí či neumějí postarat. Ve všech výše zmiňovaných situacích je snaha primárně svěřit dítě do péče širší rodiny nebo do péče osob, které dítě zná. Až sekundární volbou je hledání lidí, kteří se s dítětem neznají, ale jsou ochotny a schopny do své rodiny dítě přijmout (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, 2011, s. 39).

Dle Smutkové (2007 cit. dle Nožířová, 2012, s. 27) má náhradní rodinná péče úzkou společnou historickou vazbu se samotným lidstvem. Přijetí cizího dítěte za vlastní tak, jak je ukotveno v dnešním právním řádu má dlouhou historii. Tento zvyk má svůj původ v tendenci, která je zabudována v biopsychické výbavě lidstva. Jde o způsobilost ochraňovat kromě svých dětí, také děti cizí, pojmout je za vlastní a starat se o ně. Touto vlastní dle výzkumů disponují nejen ženy, ale i muži.

Náhradní rodinná péče patří do pravomoci Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Má čtyři základní formy (Sobotková, Očenášková, 2014, s. 9-10):

- Osvojení (adopce),
- Pěstounská péče,
- Svěření do péče cizí osoby,
- Poručenská péče.

V následujících podkapitolách si přiblížíme ty, které jsou považovány za základní a obecně nejznámější.

1.1 Osvojení

Dle § 794 až § 797 občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. se osvojením rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojenecem stejný vztah jako mezi vlastním rodičem a dítětem a z tohoto vztahu vyplývající práva a povinnosti. Návrh na osvojení nezletilé osoby podává osoba, která si chce nezletilého osvojit. O osvojení dítěte rozhoduje následně soud. Na základě rozhodnutí o osvojení dítěte soudem zanikají práva a povinnosti mezi osvojeným dítětem a původními rodiči. Matrika provede výmaz biologických rodičů v rodném listě dítěte a je vydán nový rodný list na základě, kterého se dítě stává vlastním dítětem osvojitelů a získává jejich příjmení.

K tomu, aby mohlo být dítě osvojeno, je nutné, aby bylo tzv. právně volné. To znamená, že se ho rodiče vzdali hned po narození a své rozhodnutí potvrdili po uplynutí ochranné doby, která je šest týdnů. Druhá varianta je, že uplynula doba tzv. kvalifikovaného nezájmu. Rodiče se nepokusili s dítětem nijak spojit např. telefonicky, návštěvou, nenapsali dopis. Tato doba je stanovena u novorozenců na dva měsíce a u starších dětí na šest měsíců. Po uplynutí této doby mohou být děti právně uvolněny a poskytnuty k osvojení potvrzeným žadatelům. Takový to proces se téměř vždy týká pouze novorozenců a dětí v kojeneckém věku. V případě starších dětí, kde byl splněn kvalifikovaný nezájem, často dochází k tomu, že nikdo nepodá podnět k právnímu uvolnění a tudíž nemohou být osvojeny (Zezulová, 2012, s. 15-16).

K osvojení se velmi často uchylují bezdětné páry, které nemohou mít vlastní děti. Chtějí naplnit svou rodičovskou roli, jejich motivace je značná avšak do jisté míry nedobrovolná. Mnohdy se však z těchto lidí mohou stát dobří a kvalifikovaní pěstouni. Důležité je, aby byli schopni a ochotni přijmout, že má dítě někde své původní rodiče, možná i sourozence, že je sice po právní stránce jejich vlastní, ale jeho vnitřní nastavení je výsledkem genetických dispozic. O osvojení žádají také rodiny, které mají jedno dítě a z nejrůznějších důvodů nemohou mít své vlastní druhé dítě, ale chtějí pro své dítě sourozence nebo jsou žadateli rodiče, kterým vlastní dítě zemřelo. Jejich motivace k osvojení je totožná s motivací u bezdětných párů- touha mít dítě. Riziko zklamání je však u nich daleko vyšší, a je třeba věnovat náležitou pozornost přípravné fázi a období čekání na dítě. Pro osvojení se také mohou rozhodnout rodiny, jejichž primární motivací je spíše altruismus a touha

pomoci, která se neliší od žadatelů o pěstounskou péči, ale kteří mají obavy z nevhodných zásahů do výchovy biologickými rodiči nebo chtějí snížit riziko návratu dítěte do původní rodiny (Zezulová, 2012, s. 17-18).

1.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je forma náhradní rodinné péče, jejímž hlavním účelem je zajištění osobní péče a výchovy dítěte v rodinném prostředí. Institut pěstounské péče je upraven v občanském zákoníku č. 89/2012 Sb. v § 958 - § 970, a dále v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 47. Pěstounská péče je vhodným řešením pro děti, které musí žít mimo svoji vlastní rodinu, nejsou nebo nemohou být přijaty do péče jiné fyzické osoby (např. prarodiče, poručník) nebo do osvojení. Jde zejména o děti, které jsou zdravotně znevýhodněné, odlišného etnika, sourozeneckých skupin, anebo se jedná o děti, o které rodiče projevují zájem, ale nemají pro jejich výchovu dlouhodobě podmínky.

Jak uvádí občanský zákoník č. 89/2012 Sb. v § 958 - § 970 vzniká pěstounská péče rozhodnutím soudu a zaniká nejpozději, nabude-li dítě úplné svéprávnosti. Je jí dáвана přednost před ústavní výchovou. Dítě může být umístěno do společné pěstounské péče manželů nebo pouze jednomu z manželů, ale druhý manžel s tím musí souhlasit. V případě, že jeden z manželů zemře, přechází pěstounská péče na pozůstalého manžela. Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat a vykonávat přiměřená práva a povinnosti rodičů vůči dítěti. Dítě zpravidla zastupuje a spravuje jeho záležitosti jen v běžných věcech. Pěstoun však není zákonným zástupcem dítěte a ani vůči němu nemá vyživovací povinnost. Pěstoun je povinen umožnit dítěti styk s jeho biologickými rodiči, pouze kdyby soud rozhodl z důvodů zvláštního zřetele jinak. Rovněž je povinen o podstatných záležitostech dítěte informovat rodiče. V případě zásadní neshody mezi rodiči a pěstounem týkající se záležitosti dítěte, nebo pokud dojde k podstatné změně poměrů, může dítě, rodič či pěstoun podat návrh k soudu na změnu práv a povinností, zrušení pěstounské péče, nebo jiné rozhodnutí. Pěstouni jsou za svou péči finančně odměňováni. Z odměny pěstouna je řádně odváděno sociální, zdravotní a důchodové pojištění.

1.2.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Do pěstounské péče na přechodnou dobu jsou umisťovány děti na dobu maximálně 1 roku. Tato forma náhradní rodinné péče pomáhá dětem a mladým lidem, kteří se ocitli v těžké krizové situaci, která může být spojena se ztrátou domova a sociálních kontaktů.

Smyslem je poskytnutí času a prostoru biologickým rodičům na vyřešení situace, během které nejsou schopni se o své dítě postarat. Rovněž je smyslem zajištění odborné diagnostiky, terapie a následné prognózy rozvíjení dítěte. Pěstoun je v takovém případě speciálně vyškolen k okamžitému přijetí dítěte a zajištění jeho komplexní péče do doby, než tým odborníků pomůže původní rodině zajistit bezpečné prostředí pro návrat dítěte domů, nebo zajistí alternativní trvalé řešení jeho situace, jako je péče příbuzných, osvojení nebo dlouhodobá pěstounská péče. Žadatelé o osvojení nebo pěstounskou péči se mohou rozhodnout pro okamžitou pomoc dětem, avšak přípravy a posouzení mají větší rozsah, který vyplývá z charakteru pěstounské péče na přechodnou dobu (Kubíčková, 2011, s. 80).

Dle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně- právní ochraně dětí § 27a je hlavním smyslem pěstounské péče na přechodnou dobu je zajistit dítěti pobyt v bezpečném rodinném prostředí namísto ústavní výchovy, která zejména děti v nejmladším věku psychicky poškozuje. Odborná příprava pěstounů, jejich další vzdělávání a supervize jsou pokládány za nezbytně nutné pro správný výkon pěstounské péče na přechodnou dobu. Pěstouni pobírají odměnu i v době, kdy o žádné dítě nepečují, avšak jsou v pohotovosti dítě v krizové situaci do péče přijmout, bezprostředně po rozhodnutí soudu. Od pěstounů se zejména očekává schopnost kooperovat s rodiči dítěte, eventuálně s trvalou náhradní rodinou ať už osvojitelskou nebo pěstounskou. Pro pěstounskou péči na přechodnou dobu je zřízena speciální evidence pěstounů. Do pěstounské péče na přechodnou dobu svěřuje soud dítě na návrh příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Za přechodnou dobu se považuje doba, po kterou rodič nemůže dítě řádně vychovávat (např. zdravotní a sociální důvody, hospitalizace apod.). Dále se za takovou dobu považuje ta, po jejímž uplynutí je možné dát souhlas rodiče s osvojením a také doba do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že souhlas rodičů s osvojením není potřebný.

1.3 Poručenství a opatrovnictví

Poručenství je zvláštní forma náhradní rodinné péče, které se používá v případě, že zde není žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. To znamená, že rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti či jim byla pozastavena nebo omezena, anebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Do doby než stanoví soud poručníka, zastává tuto funkci orgán sociálně-právní ochrany dětí. Poručníkem se může stát osoba, kterou rodiče naznačili, ten však může poručnictví odmítnout. V takovém případě pak soud jmenuje poručníkem

příbuznou osobu nebo osobu, která je dítěti a rodině blízká. Není-li takové osoby, jmenuje soud poručníkem jinou vhodnou osobu (občanský zákon č. 89/2012 Sb. v § 928 - § 931).

Poručníky se mohou stát také pěstouni, v případě, že došlo k výše uvedeným podmínkám na straně rodičů v průběhu pěstounské péče. Poručníci skládají před soudem poručnický slib, kterým se zavazují k převzetí práv a povinností rodičů a ke správě majetku dítěte. Mezi poručníkem a dítětem nevzniká stejný vztah jako mezi rodičem a dítětem. Poručník také nemá vůči dítěti vyživovací povinnost a v případě, že je dítě v jeho přímé péči náleží mu veškeré dávky pěstounské péče (občanský zákoník č. 89/2012 Sb. v § 928 (2) a § 939).

Občanský zákoník č. 89/2012 Sb. v § 943 - § 947 uvádí, že hlavní úlohou opatrovnictví je hájení zájmů dítěte a naplňování jeho práv. Je zde rovněž uvedeno, že soud jmenuje opatrovníkem, pokud je to možné a vhodné příbuznou či blízkou osobu, která s opatrovnictvím souhlasí. Pokud taková osoba není, může soud jmenovat jako opatrovníka orgán sociálně-právní ochrany dětí. Soud stanoví důvod jmenování opatrovníka, dobu, po kterou bude tuto funkci vykonávat a jakým způsobem. Soud rovněž vymezí rozsah práv a povinností opatrovníka vzhledem k záležitostem opatrovance a také vůči dalším osobám. Dále také k jakým právním úkonům je třeba souhlas soudu, zda a jakým způsobem bude soudu podávat zprávy, zda má právo na náhradu nákladů a kterých a rovněž zda má právo na odměnu. Předtím než začne opatrovník zastupovat dítě v právním jednání, ke kterému byl stanoven, musí zjistit stanoviska rodičů, případně poručníka a v případě, že je to možné a vhodné, také stanoviska dalších osob. Pokud již netrvá potřebnost opatrovníka, která vedla k jeho jmenování, anebo uplynula doba, po kterou byl jmenován, je této funkce soudem zproštěn.

2 VÝVOJ DÍTĚTE V NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČI

Vývoj dítěte v náhradní rodině je především ovlivněn zkušenostmi z minulosti a věkem, kdy dítě do rodiny přišlo. Další faktor, který vývoj ovlivňuje je, zda dítě před příchodem žilo v ústavní péči, zde opět hraje roli věk, kdy dítě do ústavní péče nastoupilo, nebo zda dítě přichází z vlastní (biologické) rodiny. Rodina představuje pro dítě nejvýznamnější sociální skupinu, která zásadním způsobem ovlivňuje jeho psychický vývoj.

Rodinné prostředí poskytuje dítěti základní poznatky a zkušenosti, které budou mít vliv na to, jakým způsobem bude vnímat svět, lidi i sebe sama a také jak na ně bude reagovat. Vztahy mezi členy rodiny slouží jako model, který dítěti interpretuje, jakým způsobem funguje lidská společnost. Dítě tento model kopíruje, popřípadě se s ním ztotožňuje. Vývoj dětské osobnosti může probíhat nežádoucím způsobem, pokud je rodina nestandardní. To znamená, že děti z dysfunkčních rodin mohou mít problém v některých oblastech chování nebo prožívání. Dřívější zkušenost dítěte z dysfunkční rodiny se vždy po příchodu do náhradní rodiny projeví. Velmi často ji nelze snadno a rychle odstranit, někdy se to nepodaří ani do odchodu dítěte z náhradní rodiny (Vágnerová, 2012a, s. 19).

Zdeněk Matějček (1986, s. 43- 46) vysvětluje, že psychická deprivace v dětství působí ve velké míře nepříznivě na vývoj lidského charakteru. Definoval tři varianty reakcí na nedostatek potřebných podnětů:

- **Apatie a pasivita**, které se projevují nezájmem téměř o cokoliv. Dítě nemá vlastní zájmy, nic co by jej bavilo a chtělo rozvíjet, rovněž škola jej nebaví a učí se proto, že musí, ale ne proto, že by se chtělo dozvídat něco nového. Tento zakódovaný vzorec reakcí přetrvává do adolescence i dospělosti. V rodinách takových to lidí se později vytváří prostředí chladu a nezájmu, tudíž psychická deprivace následně postihuje jejich děti. Takto často reagují zejména méně disponované děti, které si zvykly takto reagovat na nedostatek podnětů z okolí a vlastním úsilím si je nebyly schopny zajistit.
- **Zvýšené úsilí o získání podnětů**, které se projevuje zejména vynucováním si pozornosti a projevů přízně. Děti využívají neefektivních prostředků ke snaze vymoci si pozornost dospělých, jsou agresivní ke svým sourozencům, kteří pro ně představují konkurenci. Vyžadují pozornost v nevhodný okamžik, provokují a za důkaz zájmu chápou i negativní reakce dospělých v podobě pokárání či zákazu. Na tresty si zvykají a svým chováním jako by říkaly: „Nezasloužím-li si

pohlazení, tak alespoň pohlavek!“. Dítě po příchodu do rodiny prožívá pocit, že je nechtěné a bude okolím odmítnuté. Podvědomě dělá vše proto, aby si tento pocit utvrdilo. Pozitivním přístupem, kdy dítě získá dostatečný pocit jistoty a stability v rodině, však dosáhnout úplného zklidnění, někdy až v době střední adolescence, dříve mezi sourozenci může stále existovat určitý stupeň rivality.

- **Setrvání na úrovni povrchních kontaktů.** To znamená, že dítě není schopno rozlišit hluboký a trvalý vztah od náhodných interakcí s cizími lidmi. Vnější projevy dítěte mohou v těchto případech klamat a pouze zakrývají neschopnost pochopit, že neví co hlubší vztah je a co je jeho podstatou. Příčinou bývá fakt, že děti neznají pevné a výhradní pouto, které je utvořeno mezi dítětem a rodiči a které mu dává možnost odlišit „jeho“ lidi od ostatních. Náprava bývá obtížná a trvá dlouho.

V důsledku těchto možných komplikací a jejich řešení může trvat utváření uspokojivého vztahu k náhradním rodičům různě dlouho. Vágnerová (2012a, s. 21) uvádí, že nelze přesně určit období vývoje dítěte, které by předurčovalo větší úspěšnost rozvoje vztahu, nicméně se předpokládá, že čím dříve dítě přijde do náhradní rodiny tím lépe. S rostoucí dobou deprivace roste četnost nebo dokonce trvalost obtíží. Separační úzkost se u dítěte může objevit jako reakce na délku deprivace a nemožnost dlouhodobě navázat uspokojivý vztah. Dítě se fixuje na náhradní rodiče natolik, že není schopno se od nich v budoucnu odpoutat. To sebou nese následek v podobě nemožnosti dalšího osobnostního rozvoje.

2.1 Činitelé psychologického vývoje

Období dospívání řadí Koukolík (2011, s. 77-79) mezi jedno z nejkritičtějších období v životě člověka s ohledem na vývoj mozku. Obecně lze říci, že dospívání je různě dlouhé období, v jehož nerovnoměrném, prudkém a často nepřehledném průběhu, je možné špatně rozlišit podíl pozdního dětství, rané dospělosti a něčeho úplně jiného. Je to rovněž doba, v níž je možné překročit stín rodičů a občas i zvládnout rozpad jejich vztahu. Dospívající jsou schopni zvládnout střet snových reklam a životní reality. Nadto rizika, jako jsou alkohol, kouření, drogy, nežádoucí těhotenství, gamblerství, antisociální či kriminální chování. Naproti lákadlům, která svět nabízí, stojí volba povolání a následná příprava na jeho vykonávání, občanská zodpovědnost, výchova k rodičovství, motivace k nudné práci a také sbírání zkušeností ze života ve složité a často lhostejné společnosti. Autor si

klade otázku, co je pravděpodobně nejdůležitější současnou zkušeností? Autor tvrdí, že dospívání nekončí v osmnácti, ale že často pokračuje přes dvacátý rok věku, a že u nemalé skupiny jedinců končí až kolem třicátého roku a u části lidí se uzavírá ještě později a u některých nekončí nikdy. Lze říci, že jádrem vývoje poznávacích funkcí během dospívání, by měl být jistý vývojový oblouk od závislého dítěte na péči k nezávislému, seberegulujícímu jedinci, který si je plně vědom toho, co dělá a jaké to bude mít následky.

Psychologický vývoj můžeme popsat jako proces vzniku, rozvoje a proměn psychických procesů a vlastností, jejich diferenciaci a integraci, která se projevuje v rámci celé osobnosti. Pojímá změny jak kvantitativní tak kvalitativní, nárůst i pokles rozmanitých funkcí, které se mohou rozvíjet postupně nebo v podobě vývojových skoků. Psychický vývoj tvoří několik jednotlivých oblastí, které se rozvíjejí na bázi vzájemného působení. Jedná se podle Vágnerové (2012b, s. 11-12) o tyto oblasti:

- Biosociální vývoj, jeho součástí je tělesný vývoj a změny s ním spojené, na ty však mohou mít vliv rozličné faktory.
- Vývoj kognitivních funkcí obsahuje psychické procesy, které se nějakým způsobem podílejí na poznávání a uchovávání získaných poznatků. Jedná se o kompetence, které jedinec využívá k příjmu a zpracování informací, při učení, myšlení či rozhodování a které ovlivňují z toho plynoucí stupeň adaptace.
- Vývoj motivačně emoční složky zahrnuje vývojově podmíněnou přeměnu emočního prožívání, emoční usměrňování a smyslu jednotlivých potřeb, i jejich podmíněnosti na zráním a působení rozmanitých vnějších vlivů.
- Psychosociální vývoj pojímá proměny sociálních a osobnostních charakteristik, rolí, mezilidských vztahů nebo převládajících způsobů chování. Je do značné míry modifikován vnějšími faktory, zejména sociokulturním. Bývá nazýván jako průběh socializace. Psychický vývoj každého člověka je závislý na vlivech mnoha faktorů, díky kterým je každý člověk nějakým způsobem odlišný od jiných lidí, ale zároveň se s nimi v mnoha směrech shoduje.

Autorka dále píše, že vývoj rozličných psychických vlastností a funkcí jim typických i méně typických variant se odvíjí od různých faktorů, které nemusí být vždy rovnoměrně významné. Rozvoj komplexní osobnosti i jednotlivých psychických vlastností je dán individuálně variabilní dispoziční složkou a komplexem vnějších podnětů, které směřují ke vzniku určité zkušenosti. Prostředek zpracování těchto podnětů je téměř vždy, avšak

v různé míře, předurčen genetickými předpoklady. Psychický vývoj záleží na individuálně specifické interakci vrozených dispozic a souhrnu různých vlivů prostředí.

2.1.1 Dědičnost

Genetické dispozice představují informace, na nichž závisí vytvoření předpokladů pro rozvoj různých psychických vlastností, uvádí Vágnerová (2012b, s. 12). Jejich souhrn je označován jako genotyp. V genetickém aparátu je zakódován program individuálního rozvoje jedince, který se projevuje variabilitou zrání, určitými rozdíly dosažené úrovně jednotlivých funkcí, psychických i somatických, a také koordinovaností a integrovaností jejich rozvoje.

Dispozice k rozvoji různých dovedností a vlastností je dána rovněž geneticky a proto se mohou projevit až v období, kdy konkrétní funkce zpravidla dozrávají. Není možné, aby se jakýkoliv gen projevoval izolovaně, protože se vždy projevuje pouze a výhradně v interakci s jinými, v rámci celého genotypu. Každý jedinec má dvě sady chromosomů, jedna sada pochází vždy z mateřské zárodečné buňky a druhá z otcovské. V chromosomech jsou lokalizovány geny, v nichž jsou zakódovány genetické informace. Na vzniku různých psychických vlastností se spolupodílí větší, ale přesně nezjištěné množství genů, které by samostatně neměly téměř žádný účinek. Konečná podoba určité vlastnosti závisí také na vlivu prostředí, která může její rozvoj v různém rozsahu stimulovat, ale také zpomalovat či dokonce deformovat. V tomto mechanismu se rozvíjejí pouze ty složky, které jsou za daných okolností užitečné. Vlastnost, která není důležitá, se dále nerozvíjí, stagnuje, anebo úplně upadá. Příkladem by mohlo být výchovně zanedbané dítě ze sociálně slabého prostředí, jehož schopnosti se nerozvíjejí, protože nejsou pro tento styl života potřebné. Genetické vlohy určují možnou pravděpodobnost rozvoje konkrétní vlastnosti, avšak konkrétní varianta, kterou můžeme nazvat fenotyp, je v různé míře závislá na působení vnějšího prostředí. Každý organismus jedince má své vymezené hranice neboli reakční normu, v nichž je schopen na podněty prostředí reagovat. Ovšem prostředí je rozhodující o tom, která z variant v rámci konkrétního rozmezí vznikne. Reakční norma stanovuje maximální dosažitelnou úroveň náležité vlastnosti, které dosáhne pouze tehdy, budou-li vlivy prostředí pracovat optimálně. Zdá se tedy býti příhodnější definovat dědičnost dynamicky, dle toho, jak by se mohla projevovat v různě podnětném prostředí, už z důvodu, že genetické předpoklady a vlivy prostředí jsou v přímé interakci již od počátku vývoje (Vágnerová, 2012b, s. 14).

Autorka (2012b, s. 15) zmiňuje fakt, že sklony k určitému způsobu reagování, která je dána geneticky, může také představovat i rizikový faktor. To znamená, že se určitá dispozice může lehce stát příčinou rozvoje nejen výhod, ale i potíží. Také zde platí, že stejné podněty nebudou stejně působit na různě disponované jedince. Z mnoha výzkumů víme, že děti s odlišnými genetickými předpoklady mohou ve stejném prostředí reagovat úplně jinak. V intenzivně podnětném prostředí se bude nadané dítě velmi dobře rozvíjet, naopak průměrný jedinec se může velmi často cítit přetěžovaný a stresovaný z nadmíry podnětů, na které nestíhá nebo není schopen reagovat.

Zejména druhý případ, kdy je dítě nadměrně přetěžováno a není schopno flexibilně reagovat na podněty a tlak prostředí, lze spatřit v mnoha náhradních rodinách. Nevlastní rodiče se často v dobré víře snaží dítěti nahradit, doplnit chybějící modely, vzorce chování, ale také znalosti a vědomosti. Mají tendenci dostat dítě na jakýsi pomyslný všeobecně akceptovatelný průměr, ale mnohdy zapomínají na fakt, že jisté genetické předpoklady nelze přetransformovat a je třeba s nimi adekvátně zacházet. V následující části se zaměříme na samotné prostředí.

2.1.2 Prostředí

Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, může zásadně jeho vývoj ovlivnit. V rámci interakce, která může mít nejrozličnější charakter, může se jednat o interakci s lidmi, neživými objekty nebo i se symboly, na něj prostředí působí. Jedinec projeví nějakou aktivitu tím, že reaguje na podněty, čímž zároveň vytváří zpětnovazebnou reakci jiných lidí. Množství i kvalita nabytých zkušeností vždy nějakým způsobem ovlivní jedincův psychický vývoj. Psychický vývoj v různé míře a různým způsobem motivují a modifikují všechny složky prostředí (Vágnerová, 2012b, s. 15-16).

Autorka dále (2012b, s. 16) tvrdí, že materiální prostředí, zejména míra jeho stability, strukturovanosti a předvídatelnosti, ovlivňuje především kognitivní vývoj. Psychický vývoj je závislý hlavně na sociálních, resp. sociokulturních faktorech. Podněty tohoto druhu přispívají k rozvoji specificky lidských projevů, jako je schopnost verbální komunikace, autoregulace vlastního chování podle sociálních norem apod. Proces rozvoje společensky podmíněných zkušeností je označován jako socializace.

2.2 Socializace

Proces rozvoje společensky podmíněných se označuje jako socializace. V období dospívání se z hlediska socializace nacházejí tři důležité sociální mezníky. Prvním z nich je ukončení povinné školní docházky a volba dalšího profesního směřování. Rovněž také získání občanského průkazu v 15 letech a dosažení zletilosti v 18 letech. Volba budoucího povolání je do jisté míry svobodná, mladistvý o něm může alespoň spolurozhodovat. Možnost výběru do značné míry závisí na školním prospěchu, ale mohou jej také spoluurčovat individuální nebo rodinné preference. Volba profese je důležitá, jelikož v mnoha směrech ovlivní další život jedince. Pro mladistvé v této fázi života až tak velký význam nemá a ti, kteří nebyli ve škole moc úspěšní, mohou lehce na další vzdělávání rezignovat (Vágnerová, 2012a, s. 147).

Druhým mezníkem v období dospívání je, že se mění vztahy s lidmi, jak s dospělými tak i s vrstevníky. Typickým znakem tohoto mezníku je odmítání podřízeného postavení, tzv. pubescent odmítá automatickou nadřazenost autorit, jako jsou rodiče a učitelé. Mladistvý je k nim kritický a je ochoten jim přiznat takovou pozici pouze v případě, že je zcela přesvědčen, že si ji zaslouží. Neakceptuje názory a rozhodnutí autorit, jako tak činí mladší děti, naopak o nich přemýšlí a diskutuje. Umí uvažovat o jiných možnostech a hledá je. Typickým znakem tohoto období je dohadování. Pubescent se nesnaží autoritu zničit, ale proto, že se jí chce sám stát. Tím, že dospělému oponuje, získává pocit jistoty, že se mu může vyrovnat. Diskuze je pro něj tréninkem vlastních schopností a možností prokázat své kvality.

Třetím a posledním mezníkem z hlediska socializace je kritičnost a netolerantnost k dospělým. Zdůrazňování spravedlnosti mívá, kromě uspokojení potřeby jistoty další smysl: rovnoprávnost. Ta se projevuje např. i v tom, že jistá pravidla musí dodržovat všichni, nikoliv jen děti. Kladení důrazu na spravedlnost slouží také jako obrana mladistvých v situacích ohrožujících jejich sebeúctu, k níž dospělí přispívají svými, většinou oprávněnými výhradami k chování dospívajícího. Dospívající bývají stejně kritičtí k dospělým jako ke svým vrstevníkům, což dospělí většinou neví. Kritický postoj a vnitřní nespokojenost se sebou samým je vnitřní záležitostí, o kterém vědí maximálně nejbližší kamarádi. Důvodem je potřeba vypadat „cool“ navenek a nedat najevo vlastní nejistotu. Pro pubescenty není únosné přiznat jakýkoliv pocit nejistoty či jisté nedostatky, protože zde hrozí, že by dospělý mohl takovou informaci zneužít a pokořit jej. Pro osobnostní

rozvoj mladistvých je stále důležitá rodina, škola i vrstevníci, ale již mají jiný subjektivní význam než dříve. Fáze přechodu do dospělosti je obdobím od 15-20 let. Starší pubescent je stále více akceptován jako dospělý a zároveň se od něj očekává odpovídající chování a zodpovědnost. Od 18 let je zletilý, svobodný, ale také i trestně zodpovědný. Má způsobilost k právním úkonům, tudíž může uzavírat smlouvy, manželství, rozhodovat o sobě. V druhé fázi dospívání se odehrává mnoho proměn sociálního očekávání, na jehož počátku není zcela jasné, co adolescent může, musí a nesmí. Příprava na profesní život je chápána jako fáze přípravy na samostatný život. Jedná se o nestálé období, kdy jedinec hledá své postavení ve společnosti a občas si svůj život zkomplikuje např. tím, že nedokončí školu nebo začne užívat návykové látky (Vágnerová, 2012a, s. 147- 148).

2.2.1 Rodina, vztahy

Dle Velkého sociologického slovníku (Maříková a kol., 1996, s. 940) je rodina obecně původní a nejdůležitější společenskou skupinou a institucí, která tvoří základní článek sociální struktury o základní ekonomickou jednotku. Jejím hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kulturních schémat a uchování souvislosti kulturního vývoje.

V období adolescence dochází k vývojově podmíněným změnám, které jsou spojeny s posunem v nasměrování života daného jedince. Mnohé proměny jsou závislé na vztazích s rodiči, tzv. jak dokáže rodina reagovat na potřeby dospívajících. Období dospívání je náročné z hlediska udržení přijatelných vztahů mezi adolescentem a rodiči. Často problémy vznikají kvůli rozporu mezi potřebou dospívajících dosáhnout jisté autonomie a tendencí rodičů děti v mnohém kontrolovat (Vágnerová, 2012b, s. 399).

Za jeden z hlavních úkolů adolescence se považuje postupné odpoutávání ze závislosti na rodičích a navazování diferencovanějších vztahů s vrstevníky. V tomto období jak uvádí Sobotková a kol. (2014, s. 97) musí rodina s dospívajícími dětmi zažít změnu vztahu rodič a dítě tak, aby bylo adolescentovi povoleno přicházení a odcházení. Dospívající jsou až moc kritičtí k názorům a postojům rodičů, často srovnávají hodnoty rodičů s hodnotami vrstevníků. Avšak důležitost rodičů je v tomto období stále vysoká a nemění se. Rodiče představují model hodnotové orientace a bývají opěrným bodem při řešení krizových situací. Autoři dále tvrdí, že čím jsou hlubší a méně konfliktní vztahy mezi dětmi a rodiči, tím jednodušeji dochází k emancipaci. Přestože většina dospívajících zaujímá vůči

rodičům negativní postoj, mají stále záruku a jistotu jejich vztahu a vědomí možného návratu.

Odpoutávání z kognitivní a emoční vázanosti na rodinu je období, které se vyznačuje náročností pro obě strany, pro dospívající i pro rodiče. Za předpokladu, že jsou rodiče dostatečně otevření a dokáží flexibilně reagovat na potřeby změn, ke kterým u mladistvých dochází, mohou vytvořit pozitivní podmínky k postupnému osamostatnění při zachování základní důvěry. Dospívající jsou v neustále interakci s rodiči a v mnohých směrech se vzájemně ovlivňují, tudíž lze hovořit o reciproční socializaci. (Santrock, 2012 cit. podle Vágnerová, 2012a, s. 149)

Autorka (2012a, s. 149- 150) dále píše, že postupné osamostatňování přijatého dítěte může být pro rodiče náročnější, protože se zde občas objevuje tendence „*neposlouchat někoho, kdo není vlastním rodičem*“. Tento jev spíše nastává u pěstounských rodin, které přijaly dítě v pozdějším věku, a důležitá citová vazba se již nestihla vytvořit. V době dospívání se ve větší míře projeví, jaký je vztah přijatého dítěte a jeho náhradních rodičů.

Vágnerová (2012a, s. 150) poukazuje na fakt, že u jedinců, kteří přišli do náhradní rodiny v pozdějším věku, může přetrvávat vazba na biologické rodiče. Uznávají, že se o ně náhradní rodiče dobře starali a jsou schopni ocenit, co pro ně udělali. Své biologické rodiče mají stále rádi, napříč tomu, že se s nimi nestýkají. Pro přijaté dítě je rozpad rodiny či úmrtí matky daleko více stresující než pro dítě vyrůstající v biologické rodině. Může evokovat jeho nejistotu či narušit další rozvoj jeho osobnosti. Často bývá podnětem k nárůstu problémů v chování a nerespektování dříve akceptovaných norem.

V tomto období dochází ke zdánlivému konfliktu potřeb rodičů a dětí. Více konfliktů mívají dospívající s matkami, podle všeho proto, že k nim mají bližší vztah než k otcům. Otcové si udržují větší odstup, jednají také méně emotivně než matky, o to spíše mají větší tendence k mocenským výchovným zásahům.

2.2.2 Škola

Škola je významná zejména z hlediska budoucího sociálního zařazení, školní výsledky se stávají podmínkou pro přijetí na studia, resp. profesní přípravy (Vágnerová, 2012a, s. 147).

Výběr střední školy, volba povolání a s tím spojená profesní příprava je významným sociálním mezníkem. Jedná se o jeden ze základních a nevyhnutelných úkolů adolescentů. Je zde problém, jak sladit individuální a společenské zájmy se zájmy a představami adolescenta (Vašutová, Panáček, 2013, s. 40).

Přechod ze základní školy na vyšší typ školy může být pro adolescenta stresující, jelikož přináší změnu v několika oblastech: student prvního ročníku patří na škole mezi nejmladší, nemá zkušenosti ani prestiž. Také se ocitá v nové třídě, novém kolektivu spolužáků, které většinou nezná a své postavení si musí vybudovat. Rovněž se také zvyšují výukové nároky. Důkazem této náročnosti změny bývá snížený prospěch po nástupu na střední školu (Vágnerová, 2012b, s. 155).

Nastává zde významná proměna role adolescenta, která směřuje k profesnímu uplatnění. Pubescent získává přechodnou roli učně v učebním oboru či studenta střední školy, v další fázi roli studenta vysoké školy či roli zaměstnance (Vašutová, Panáček, 2013, s. 41).

Tyto role symbolizují primární sociální diferenciaci, která začíná již v období střední adolescence. Jejich prostřednictvím si dospívající začínají uvědomovat své budoucí sociální zařazení. V pozdní adolescenci tato diferenciaci pokračuje v souvislosti s nástupem do zaměstnání či volbou podoby dalšího studia (Vašutová, Panáček, 2013, s. 41).

Sociálně profesní role jsou ovlivněny rodinou, jejím zastávaným hodnotovým systémem a sociálním postavením a také školským zařízením. Obsah profesní role je pro dospívající málo atraktivní. Významnější součástí identity by se mohla stát v případě, že by odpovídala jejich schopnostem a zálibám, a tudíž by se mohl s nimi ztotožnit (Vašutová, Panáček, 2013, s. 41).

Autoři dále uvádí, že prvotní reálné plánování budoucí profesní kariéry je založeno na představách a snech o povolání a uplatnění. Zralejší přístup prokazují více chlapeci než děvčata. Sociálně i subjektivně je konec adolescence vymezena ukončením vzdělání a začátkem vydělávání peněz prací. Ekonomická nezávislost bývá rozhodující prioritou samostatnosti a soběstačnosti jedince.

2.2.3 Vrstevnícká skupina

Pro dospívající je vrstevnícká skupina velmi důležitá. Ztotožňují se s ní a stává se pro ně zdrojem opory. Zde se rozvíjejí symetrické vztahy typu přátelství, ale i prvních lásek. Rovněž se zde rozvíjejí hierarchické vztahy organizovanější party, která má svého vůdce, kterého musí ostatní respektovat. Je zde vyžadována vyšší konformita než ze strany dospělých, což mladistvým po určitou dobu nevadí (Vágnerová, 2012a, str. 148).

Pro mladistvého mají stále větší význam vrstevníci s podobnými problémy jako on a jsou k němu v rovnocenném vztahu. Vrstevnícká skupina slouží jako opora v procesu rozvoje nového sebepečetí. Mladistvý se může definovat příslušností k nějaké skupině, což mu dodává pocit jistoty překonat nejistotu v osamostatňování. Při kontaktu s vrstevníky adolescenti získávají mnohé zkušenosti. Soužití s vrstevníky vede pubescenta logicky k uvědomění si podobnosti či odlišnosti od ostatních. To je zásadní pro pochopení jiných i sebe sama. Navíc takovou zkušenost nelze vždy v rodině získat (Vágnerová, 2012a, s. 157).

Vrstevníci mohou uspokojovat různé potřeby adolescenta. Emoční jistotu může poskytovat stabilní přítel, které sdílí stejné či podobné hodnoty a zájmy. Blízké osoby lze rozčlenit na čistě partnerské, přátelské a vrstevnícké. V tomto období hrají významnou roli zejména osobní vztahy a adolescent si postupně osvojuje pocit osobní autonomie (Vašutová, Panáček, 2013, s. 85).

Dunphy v šedesátých letech 20. století popsal vývoj vrstevníckých vztahů, které lze přijmout i v současnosti. V rané adolescenci vznikají malé neformální skupiny maximálně o deseti členech, které lze rozdělit na čistě chlapecké a dívčí. Charakteristickým rysem skupiny je její koheze. Ve skupině se vždy nachází vůdčí osobnost. V druhé fázi- střední adolescence dochází k navazování kontaktů mezi dívčími a chlapeckými skupinami, čímž vznikají větší uskupení do třiceti členů. Členové pořádají různé společné akce, jako jsou například oslavy narozenin, návštěvy diskoték, koncertů, hromadné výlety do přírody a podobně. Cílem těchto akcí jsou vzájemné kontakty, včetně těch intimních, které jsou mezi členy skupiny vnímány jako vysoce prestižní. Ve třetí fázi- pozdní adolescence, již dochází k navazování prvních partnerských vztahů ve dvojicích. Tyto partnerské dvojice jsou základem pro vznik nových skupin. Původní větší skupiny se rozpadají a malé setrvávají na základě hlubšího přátelství mezi páry (Vašutová, Panáček, 2013, s. 86).

Autoři (2013, s. 87-88) dále uvádějí, že zraní mladistvých do značné míry ovlivňují vztahy se sourozenci, kteří jsou nedílnou součástí rodiny, ve které žijí a aktivně se podílejí na rodinné socializaci. Sourozenci jsou často prostředníky konfliktů s rodiči. V případě, že mezi nimi není větší věkový rozdíl, jsou členy téže vrstevnické skupiny. Je tedy patrné, že zastávají podobné či shodné názory na svět jako rodiče a mají na existující problémy tytéž názory. Zde platí zásada, že čím je větší věkový rozdíl mezi sourozenci, tím větší jsou odlišnosti v postojích a názorech. Nelze opomenout osobnostní odlišnosti. Dívky častěji uvádějí blízkost k sourozcům než chlapci. V případě dvou sourozenců je tato blízkost větší, než v případě více sourozenců, kdy prostřední sourozenec může vnímat svou pozici nejhůře. Ve větší míře jsou adolescenti ovlivňováni staršími sourozenci. Pokud vnímají dospívající své starší sourozence spíše jako členy rodiny než jako vrstevníky stejné generace, posiluje to vliv rodičů, pokud je tomu naopak, vliv rodičů klesá.

2.2.4 Zkušenost s prací

Vašutová, Panáček tvrdí (2013, s. 42), že se má obecně za to, že zkušenost s pracovní činností v období dospívání má na mladého člověka pozitivní vliv. Neměly by se však pozitivní dopady raných pracovních zkušeností přeceňovat. Hodně záleží na typu vztahu mezi dospívajícím a pracovní činností v konkrétní sociální realitě. První pracovní zkušenosti jsou značně ovlivněny jak pracovními podmínkami a prostředím, tak i schopnostmi, dovednostmi a osobnostními charakteristikami adolescentů.

Zkušenosti mladých lidí s pracovní činností by měly být zkoumány alespoň v těchto třech dimenzích (Palmonari a kol. 2011 cit. podle Vašutová, Panáček, 2013, s. 42):

- Možnost získat znalosti,
- Možnost vyzkoušet si samostatnost,
- Příležitost k důležitým sociálním interakcím.

Důkladné hodnocení těchto dimenzí může ukázat pozitivní nebo negativní vlivy (odlišné psychologické efekty). Existence vhodných podmínek vede k získání pozitivních vlivů, jako jsou například:

- Osvojení chování, hodnot a způsobu jednání dospělých osob.
- Zdokonalení schopností sociální interakce.
- Přijetí role občana vědomého si svých práv a povinností.
- Schopnost přijmout vlastní zodpovědnost a schopnost být zodpovědným.

- Rozvoj sebevědomí.
- Převzetí osobní (vlastní) zodpovědnosti.
- Osvojení pracovních návyků.
- Osvojení vlastností potřebných v pracovním prostředí (dochvilnost, disciplína).
- Osvojení lepší schopnosti řešit problémy.
- Nakládání s finančními prostředky.
- Organizace volného času

Někteří autoři zdůrazňují fakt, že pracovní činnost v tomto období zužuje možnosti osobního růstu tím, že staví proti sobě vzdělání a práci a že výsledek této kolize je nejistý. Greensberger a Steinberg rovněž poukazují na fakt, že nižší a okrajovější postavení mladého člověka v organizaci snižuje jeho sociální zodpovědnost. Většinou volná pracovní místa pro dospívající nevyžadují specifické odborné dovednosti čímž, neumožňují uplatnění znalostí získaných ve škole, ani rozvoj dovedností a znalostí nových. V důsledku špatných interpersonálních vztahů, fyzické náročnosti, monotónnosti či nepříznivých pracovních podmínek dochází k rozporu s očekáváními a reálnými schopnostmi mladých pracujících, což má za následek v podstatě záporný účinek- mohou vyvolat pocit odcizení (Vašutová, Panáček, 2013, s. 43).

Dále autoři tvrdí, že v případě, že si pracovní zkušenost odporuje se školou, může vyvolat nepříznivé dopady na školní výsledky a osobní rozvoj adolescenta, jak potvrdily nedávné výzkumy. Důležité jsou také důvody, proč někteří mladí nastoupí předčasně do zaměstnání. Zda je tato volba ovlivněna špatným prospěchem ve škole, nevyhovujícími životními podmínkami v rodině nebo tlaky ze strany rodičů a podobně. Zdá se, že správná kombinace školních a dobře zvolených pracovních zkušeností přináší výhody jak v dalším studiu na vysoké škole, tak i při sestavování propracovanějších kariérních plánů.

2.3 Vývoj osobnosti a identity dospívajících

Za identitu Matějček et al. (1999, s. 67) považují naše společenské „já“, jde o naši vnitřní odpověď, kdo jsem, jaký význam mám pro sebe a pro ostatní lidi, jaké místo zaujímám ve spleti vztahů ve svém sociálním světě.

Jak uvádějí Matějček et al. (1999, s. 67-68), identita sebou nese některé vnější znaky, jako je jméno a příjmení, občanský průkaz, rodný list, cestovní pas, ale i přezdívka. Řadí se zde národnost a státní příslušnost, ale také osobní údaje, které se zpravidla zapisují

do nejrůznějších identifikačních dokladů. Z hlediska utváření identity je pro osvojené děti velmi přínosné v období adolescence, že jsou v těchto dokladech uváděna jména osvojitelů. Naopak u adolescentů, kteří vyrůstají v pěstounské péči, jsou v těchto dokladech uváděni původní rodiče, které mnohdy neznají, ale ne pěstouni, se kterými se identifikují.

Vašutová, Panáček (2012, s. 55) charakterizují období adolescence jako období rozvoje identity jedince, jejímž základem je hledání vlastního Já. Pravdou je, že doba, během níž mladý člověk hledá svou identitu, je delší než samotné období adolescence. Za nejvýznamnější úkol adolescence považuje Erikson ozřejmění vztahu dospívajícího k sobě samému a ke hledání své identity. Identitu chápal jako předstupeň intimity. Období dospívání chlapců a dívek popisuje jako rozpor mezi potřebou integrace sebe samých a potřebou vyrovnat se s ne zcela jasnými požadavky společnosti tak, aby byli schopni zvládnout úspěšně hledání vlastního místa v tomto světě a stalo se tak plnohodnotnými členy společnosti.

Adolescenti žijící v náhradní rodině se musí vyrovnat s faktem, že mají vlastní i nevlastní rodiče, sourozence, kterým se nemusí vždy podobat. Mnohdy se také vyrovnávají s tím, že mají odlišné zájmy, přitahují je jiní lidé a na určité situace reagují jinak. Fakt, že se přes pozitivní rozumové hodnocení nevlastních rodičů od nich v některých směrech liší, může jejich hledání vlastní identity značně komplikovat. Vědomí, že nejsou stejní jako jejich nevlastní rodiče, může vést k otázce, jací skutečně jsou a ke snaze nalézt své biologické rodiče nebo sourozence. Shledání s nimi často uspokojí jen potřebu zvědavosti, ale odpověď na otázku, kdo skutečně jsou, jim neposkytne. Komplexní proměna vlastní osobnosti ovlivňuje i sebepojetí adolescenta. Způsob formulace vlastní identity je závislý na dosaženém stupni uvažování a emočním prožívání, ale také na zkušenostech s rozličnými lidmi, včetně rodičů vlastních i nevlastních, sourozenců a dalších vrstevníků (Vágnerová, 2012a, s. 168).

Autorka (2012a, 171) dále tvrdí, že vztahy s lidmi tvoří jeden ze základních aspektů sebepojetí. Podstatou identity je příslušnost k rodině, která může být u přijatého dítěte komplikovanější. Dá se předpokládat, že se projeví vědomé péče nevlastních rodičů, nejednoznačnost připoutání, ale potřeba vzít v potaz své kořeny. Význačnou součástí identity je příslušnost ke skupině, kde skupinová identita funguje jako podpora nejasné a měnící se individuální identity jedince. Starší adolescent by se měl krok za krokem od skupiny separovat, tak jako se uvolnil z vázanosti na rodinu. Nedílnou složkou

sebepojetí je výkon, kterým se jedinec prezentuje. Adolescent si potřebuje stvrdit přijatelnost svých schopností a získat potřebnou sebeúctu. Výběr profesního směřování je rozjímání o budoucích možnostech. Profesní role nemá ještě přesný obsah a adolescent ani neklade důraz na její konečné vymezení.

Adolescenti kladou mnohem větší důraz na svou vnější atraktivnost a vzhled a méně je zajímají praktické aspekty jako je například pracovní doba. Proto je podstatnou složkou adolescentní identity tělová složka. Tělo a zevnějšek mají pro dospívajícího značnou hodnotu. Fyzickou krásu a sílu považují za podstatné součásti jejich sebepojetí a pro řadu dospívajících představuje tělové schéma prioritu. Zevnějšek představuje prostředek k dosažení sociální akceptace a prestiže, protože adolescentní skupina vyžaduje u svých členů přijetí určité, generačně typické úpravy zevnějšku a stylu oblečení. Atraktivita je považována za jeden z prostředků k dosažení dobré sociální pozice dospívajícího (Vašutová, Panáček, 2013, s. 55-56).

3 OCHOD DÍTĚTE Z NÁHRADNÍ RODINY

Dosažení zletilosti, tedy nabytí občanské dospělosti, se pokládá za předpoklad k samostatnému životu, ovšem tato dospělost občanská neznamena automaticky také dospělost psychickou a sociální. Děti z náhradních rodin často stěží pátají po svém uplatnění v reálném životě. Zajištění práce a bydlení představují rovněž značné problémy (Zezulová, 2012, s. 163).

Pro dítě představuje odchod z rodiny zlomový okamžik. Čas, kdy musí zcela přijmout odpovědnost za svůj život a postavit se na vlastní nohy a na který nemusí být vždy dostatečně připraveno jak psychicky, ale i materiálně a informačně.

Škoviera (2006, s. 79) tvrdí, že bez poznání minulosti nejsme dostatečně schopni pochopit současnost a už vůbec ne budovat vizi do budoucna. Problém dítěte bývá v tom, jak se vyrovnává s minulostí, tím že ji popře, se vůbec nic nevyřeší. Minulost, přítomnost a budoucnost tvoří komplex zkušeností, prožitků a snů. V případě, že jednu část oddělíme, není úplný. Výsledkem je člověk bez minulosti, bez přítomnosti, anebo bez budoucnosti.

Stejně jako u dětí vlastních tak i u těch, kteří vyrůstají v rodinách náhradních, dochází v průběhu pozdní adolescence ke změně v postoji k budoucnosti. Dle Vágnerové (2012a, s. 468) adolescenti považují budoucnost za období, ve kterém dojde k definitivnímu vyřešení všech problémů a staví se k ní relativně optimisticky. Dospělost je považována z psychosociálního hlediska jako svoboda rozhodování spojená se zodpovědností za vlastní rozhodnutí. Tato skutečnost adolescentům moc nevyhovuje, spíše jim vyhovuje varianta dospělosti, kdy jsou svobodní, ale o zodpovědnost nemají zájem. Jeví se jim jako méně atraktivní, plná závazků a omezení.

V současnosti se mladí jedinci snaží dobu odchodu z rodiny oddálit jak jen je to možné. Velmi často se jedná o věk 26 let a s ním spojené dokončení přípravy na budoucí povolání. Během této doby si adolescenti zkoušejí různé aktivity, sociální role a partnerské vztahy. Přijetí pochybností, úzkosti či nejistoty jako součásti bytí považuje Vágnerová (2012a, s. 470) za dosažení psychické dospělosti.

V následujících podkapitolách si přiblížíme formy podpory a služeb, které mladí dospělí mohou po odchodu z náhradní rodiny využít. Jedná se zejména o jednorázový příspěvek při ukončení pěstounské péče a služby sociální prevence.

3.1 Příprava a podpora dítěte při odchodu z rodiny

Campbell (2001, s. 6) považuje za nejsilnější faktor, který ovlivňuje to jak šťastný, bezpečný a vyrovnaný mladý člověk bude, domov. Ten má vliv na to, jak jedinec sám sobě věří, jak se chová k dospělým, vrstevníkům či dětem a jak reaguje na nové či neznámé situace.

Autor (2001, s. 111) dále tvrdí, že mladí jedinci přibližující se období odchodu z domova potřebují rodiče, kteří je na této nejisté cestě provází. Tento postupný odvykací proces slouží rodičům i dětem k snadnějšímu přijetí do dospělosti. Neodehraje se v jediném okamžiku ukončením vzdělání či odstěhováním se z domu. V hodnotovém žebříčku přípravy na osamostatnění se, je na prvním místě jistota, že dítě dokáže nezávisle žít. V průběhu dospívání se tomu mohl dospívající jedinec naučit na různých letních táborech či z návštěv příbuzných. Na následující příčce v hodnocení soběstačnosti jedince je přesvědčení rodiče, že se umí mladý člověk sám o sebe postarat. Dokáže si vyprat prádlo? Zvládá přípravu zdravé a vydatné stravy? Je schopen si poradit se vším, co je pro nezávislý život potřeba? V období, kdy se dítě osamostatňuje, by mělo být schopno zacházet s financemi. Mladý člověk by měl být schopen vytvořit si rozpočet z příjmu a vystačit s tím, co má. Často se životní návyky vytvářejí v pozdní adolescenci. Ačkoliv se již většina charakterových rysů vytvořila, stále existuje možnost je změnit. Důraz je v tomto období kladen na tvorbu dobrých vlastností a změnu vlastností méně žádoucích

V roce 2012 proběhla novela zákona o sociálně právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., která vstoupila v platnost 1. ledna 2013, a zásadně upravila systém sociálně- právní ochrany dětí. Pro nás nejdůležitější změnou je, že byl zaveden Příspěvek při ukončení pěstounské péče. Tento příspěvek byl do té doby poskytován pouze dětem odcházejícím z pěstounské péče na Slovensku a dětem, které opouštěly dětské domovy i v naší republice.

Příspěvek při ukončení pěstounské péče činí 25 000,- Kč a jedná se o jednorázovou sociální dávku. Tato dávka je určena fyzickým osobám, které byly ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči. Tento příspěvek však nenáleží dětem, které odcházejí z pěstounské péče na přechodnou dobu, pouze v případě, že by dítě během výkonu péče dosáhlo zletilosti. K tomu, aby mohla být dávka vydána je třeba o ni zažádat na příslušném sociálním odboru s předem vyplněným formulářem. Formulář je dostupný ke stažení na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí. K žádosti je potřeba předložit jen

občanský průkaz nebo pas (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně- právní ochraně dětí v § 47h).

3.2 Služby sociální prevence

Sociální pomoc jako základ sociální ochrany tvoří třetí pilíř sociálního zabezpečení, který je uskutečňován prostřednictvím sociální služeb a dávek sociální péče. (Kozlová, 2005, s. 9) Průša definuje sociální služby jako mimořádně významnou část aktivit státu, samosprávy a nestátních subjektů, která řeší problémy jednotlivců, rodin a skupin občanů, a tím pozitivně ovlivňuje sociální klima celé společnosti (2005 cit. dle Kozlová, 2005, s. 17).

Sociální služby jsou poskytovány lidem společensky znevýhodněným, a to s cílem zlepšit kvalitu jejich života, případně je v maximální možné míře do společnosti začlenit, nebo společnost chránit před riziky, jejichž jsou tito lidé nositeli. Sociální služby proto zohledňují jak osobu uživatele, tak jeho rodinu, skupiny, do nichž patří, případně zájmy širšího společenství (Matoušek, 2007, s. 9). Dle autora se sociální služby z části překrývají s veřejnými službami, které jsou poskytovány v zájmu veřejnosti. Jsou financovány z veřejných rozpočtů a jsou detailněji definovány legislativou, v důsledku toho jsou více závislé na sociální politice státu, krajů a obcí. Na rozdíl veřejných služeb mohou být sociální služby i komerčně, na základě písemné smlouvy mezi poskytovatelem a uživatelem.

Služby sociální prevence jsou poskytovány osobám, které se nacházejí v okamžité či dlouhodobé krizové situaci a potřebují pomoc s jejím vyřešením, avšak nejedná se o pomoc se zajištěním péče o vlastní osobu nebo soběstačnost. Jde o rozličné případy, jako je ztráta domova, závislost na návykové látce, rozpad rodiny, hrozba násilím, dlouhodobá nezaměstnanost a spousta jiných závažných událostí, které mohou jedince oslabit v jeho oprávněných právech a zájmech, stejně tak jej mohou vylučovat z běžného života společnosti. Osoba, která se ocitla v krizové situaci tak u poskytovatelů služeb sociální prevence nalezne odbornou pomoc a podporu. Momentálně je zákonem o sociálních službách upravováno sedmnáct druhů služeb sociální prevence. (MPSV, [online], 2007)

Dle zákona č. 108/2006 Sb., § 53 je hlavním cílem služeb sociální prevence napomoci lidem k překonání jejich nepříznivé sociální situace a ochraňovat společnost před vznikem a rozšiřováním nežádoucích jevů ve společnosti.

V následující části se zaměříme na konkrétní služby, které jsou vhodné pro naši oblast zkoumání. Jedná se o tři nejvyužívanější služby, kterými jsou Domy na půl cesty, Azylové domy a Sociální rehabilitace.

3.2.1 Domy na půl cesty

Domy na půl cesty nabízejí souhrn služeb, které si kladou za cíl pomoci mladým osobám v průběhu postupného začleňování do běžného a samostatného života, bez pomoci systému sociálních služeb či nebo s jeho minimální pomocí. Tato pobytová služba je určena pro osoby do 26 let, kteří žili dlouhodobě v zařízeních ústavní nebo ochranné výchovy se školou, nebo v jiných typech zařízení pro děti a mládež a pro osoby, které žily v pěstounské péči, a po dosažení zletilosti se ocitli bez rodinného zázemí. Tato služba je rovněž určena pro osoby, které byly propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody či ochranné léčby. Jedná se o nepříznivou sociální situaci těchto osob, s možným rizikem dalšího neblahého vývoje. Styl jakým jsou v těchto zařízeních poskytovány sociální služby, je uzpůsoben zvláštním potřebám těchto jedinců. (Kozlová, 2005, s. 31) Domy na půl cesty jsou často vyhledávanou sociální službou, která je poskytována za úplatu zpravidla po dobu jednoho roku.

Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v § 58 (2) poskytují zejména tyto hlavní činnosti:

- Poskytnutí ubytování.
- Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.
- Sociálně terapeutická činnost.
- Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.

Za cíl si klade zejména úspěšný samostatný start do běžného života. Tato sociální služba je poskytována za úhradu.

3.2.2 Azylové domy

Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v § 57 představují azylové domy přechodnou pobytovou službu pro jedince, kteří se ocitli v těžké životní situaci spojené se ztrátou bydlení a nejsou schopni tuto situaci sami vyřešit. Existuje vícero druhů, jako jsou azylové domy pro rodiče s dětmi, azylové domy pro ženy, pro muže, popřípadě i pro osoby mladší 18 let. Kromě ubytování je vždy nutné poskytnout i podporu, jejímž cílem je vyřešení nepříznivé sociální situace a začlenění zpět do běžného života, prostřednictvím

sociální práce. Rovněž si klade za cíl přispět k prevenci kriminality a snížit dopady bezdomovectví. Tato služba je poskytována za úplatu v nepřetržitém časovém rozsahu.

Azylové domy tvoří souhrn služeb, které si kladou za cíl dopomoci jedinci samostatně vyřešit obtížný sociální případ a nepotřebovat systém sociální pomoci či závislost na systému minimalizovat (Kozlová, 2005, s. 30).

3.2.3 Sociální rehabilitace

Podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách § 70 se za sociální rehabilitaci považuje soubor určitých činností, které směřují k dosažení samostatnosti, nezávislosti osob, prostřednictvím rozvoje jejich určitých schopností a dovedností, podporováním návyků a nácvikem činností, které jsou pro běžný život nutné alternativním způsobem, který se snaží využívat zachovaných schopností, kompetencí a potenciálu. Sociální rehabilitace je poskytována formou terénních a ambulantních služeb nebo také formou pobytových služeb, které jsou poskytovány v centrech sociálně rehabilitačních služeb. Terénní a ambulantní formy služby zpravidla obsahují činnosti spojené s nácvikem dovedností péče o vlastní osobu, soběstačnosti a jiných činností, které vedou k sociálnímu začlenění. Dále pak pomáhají zprostředkovat kontakt se společenským prostředím. Provádějí vzdělávací, výchovné a aktivizační činnosti. Pomáhají při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Co se týče pobytové formy služby v centrech sociálně rehabilitačních služeb, kromě výše zmíněných činností poskytují také ubytování, stravu a pomoc při osobní hygieně či poskytnutí podmínek pro osobní hygienu. Tato služba je poskytována bez úhrady.

Cílová skupina, pro kterou je, služba určena není přesně legislativně ukotvena. Dle charakteru činností lze usuzovat, že je vhodná zejména pro osoby se sníženou soběstačností v důsledku zdravotního postižení. Ale vzhledem k faktu, že cílová skupina není přesně definována, lze o cílové skupině více spekulovat. Pro adolescenty, kteří stojí na prahu nové životní etapy, může být nepostradatelným pomocníkem zejména terénní a ambulantní forma služby. Dospívajícím lidem mohou pomoci zejména činnosti doprovázení na různé instituce, vyřizování žádostí, dávek a jiných nebo pomoc v nácviku soběstačnosti v denních činnostech běžného života. Tato služba pomůže jedinci lépe překlenout počáteční fázi osamostatňování a tak snížit možné ohrožení sociálním

vyložením ať už z důvodu etnické odlišnosti či dlouhodobé nezaměstnanosti (MPSV, [online], 2007).

Tímto ukončujeme teoretickou část bakalářské práce a přecházíme k praktické části, zaměřené na výzkum, cíle a konkrétní poznatky.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 DESIGN VÝZKUMU

Pro tento výzkum byla zvolena kvalitativní metoda, protože pro sběr potřebných dat a informací ji považuji za nejvhodnější a nejpřínosnější.

Podle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 15-17) je kvalitativní výzkum postup průzkumu jevů a problémů v původním, reálném prostředí s cílem získat souhrnný obraz těchto jevů založený na hlubokých datech výzkumu. Vzhledem k tomu, že kvalitativní výzkum využívá odlišných analýz dat a interpretuje data jinými postupy než kvantitativní výzkum, lze získat jiné typy závěrů. Jde o hledání sémantických vztahů mezi analýzou a interpretací dat, spojování deskriptivních kategorií do logických celků. Za kvalitativní výzkum se považuje takový výzkum, který nedosahuje výsledků za pomoci statistických procedur či jiných způsobů kvantifikace.

4.1 Výzkumný problém

Po delším a důkladném rozhodování, jakým tématem se bude bakalářská práce zabírat, jsem došla k závěru zvolit za výzkumný problém osamostatňování dospívajících dětí z náhradních rodin. Z výzkumného problému je patrné, že se výzkum pokusí nahlédnout do životů samotných dětí, které se připravují na odchod z náhradní rodiny, zejména na jejich vlastní a celkový pohled na danou situaci.

4.2 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je prozkoumat a zmapovat samotný proces osamostatňování dospívajících dětí z náhradních rodin, které stojí na prahu života. Za dílčí cíle si klade bakalářská práce zjistit informovat dospívajících dětí o sociálních službách, organizacích a institucích, kterých mohou po odchodu z rodiny využít. Dále si klade za cíl zjistit, jak náhradní rodina pomáhá dítěti s přípravou na odchod z rodiny.

4.3 Výzkumné otázky

Za pomoci vytvořených výzkumných otázek se snažím dosáhnout stanovených výzkumných cílů, které jsem si pro tuto bakalářskou práci stanovila.

Hlavní výzkumná otázka:

Jak vnímají dospívající děti svou přípravu na odchod z náhradní rodiny?

Dílní výzkumné otázky:

1. Jakým způsobem je prováděna příprava dospívajících dětí v komunikaci s institucemi?
2. Jak dospívající děti rozvíjejí své pracovní dovednosti a dovednosti v běžných denních činnostech?
3. Jakým způsobem pomáhají náhradní rodiče dítěti v procesu osamostatňování se?

4.4 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří šest dospívajících dětí ve věku od 17 do 21 let, žijících v Moravskoslezském a Zlínském kraji. Všichni respondenti pobývají v náhradních rodinách. Tři respondenty znám osobně velmi dobře, protože žijí v mé předešlé pěstounské rodině. V době, kdy jsem z rodiny odcházela byli ještě dětmi, ale nyní se nacházejí ve věku, kdy řeší stejnou situaci jako já. Tyto respondenty jsem vybrala záměrně. I když se často nenavštěvujeme, mám zhruba představu o tom, co dělají zprostředkovaně přes pěstouny. Ačkoliv vyrůstají ve stejné pěstounské rodině, jsou každý odlišný a odlišně také vnímají toto kritické období. Další dva respondenti byli do souboru zahrnuti na základě doporučení předchozích respondentů, kteří se s nimi pravidelně setkávali na letních táborech pořádaných pro děti z pěstounských rodin. Poslední respondent byl osloven zprostředkovaně přes náhradní rodiče a poté byl se souhlasem zahrnut do výzkumného souboru. Všichni respondenti byli velice sdílní a otevření, a snažili se bez příkras podat veškeré potřebné informace pro výzkum. Tímto bych chtěla zúčastněným respondentům poděkovat za jejich důvěru a aktivní přístup.

Byla stanovena kritéria pro výběr respondentů:

- 1) Minimálně věk 16 let.
- 2) Studium na sekundárním či terciárním typu škol.
- 3) Pobyt v náhradní rodinné péči déle než 1 rok z důvodu vytvoření vazby na rodinu.

4.5 Volba výzkumné metody sběru dat

Metoda polostrukturovaného rozhovoru byla zvolena jako nejvhodnější pro získání nezbytných dat. Jedná se o nejrozšířenější podobu metody rozhovor. Je skvělým východiskem mezi nestrukturovaným a plně strukturovaným rozhovorem, protože dokáže řešit mnoho jejich nevýhod a naopak vytěžit maximum jejich výhod. Je důležité sestavit si

schéma, které bude závazné. To znamená, že jako tazatel máme definované tzv. jádro rozhovoru. Jedná se o minimum témat a otázek, která musíme během rozhovoru probrat. Toto jádro je obohaceno o doplňující témata a otázky, které se zdají vhodné pro rozšíření původního zadání. S ohledem na povahu otázek je kladen důraz na vhodné prostředí, ve kterém se bude rozhovor odehrávat (Miovský, 2006, s. 159-161).

Polostrukturovaný rozhovor mi připadal jako nejvhodnější metoda pro sběr dat k mému tématu. Pomocí této metody se mi podařilo získat potřebné informace relativně jednoduše.

4.6 Proces sběru dat

Rozhovory probíhaly na různých místech, tak jak to respondentům vyhovovalo. Za některými respondenty jsem cestovala do místa jejich bydliště a s některými jsem se prováděla rozhovory v místě, kde navštěvují střední školu a pobývají zde v domovech mládeže, tzv. internátech. Rozhovorů byl účasten pouze respondent a já v roli tazatele. Všichni respondenti byli před začátkem rozhovoru požádáni o souhlas se zvukovým nahráváním a všichni s ním souhlasili. Rovněž byli respondenti ujištěni, že získané informace budou použity výhradně pro potřeby výzkumu bakalářské práce. Respondenti byli zároveň ujištěni o jejich anonymitě. Rozhovory byly zaznamenány pomocí diktafonu a následně přepsány do počítače.

4.7 Stručná charakteristika respondentů

Než přistoupíme k vlastní analýze dat získaných z rozhovorů, tak si nejdříve stručně představíme formou krátké kazuistiky jednotlivé respondenty.

4.7.1 Respondent 1

Prvním respondentem je dospívající mladý muž ve věku 21 let. Studoval střední odborné učiliště v Olomouci, obor umělecký kovář, avšak z důvodu svého laxního přístupu byl ze školy poté, co 2x opakoval třetí ročník vyloučen. V současné době se snaží dokončit učňovské studium na Středním odborném učilišti v Krnově. Zde je přes týden v domově mládeže a na víkend jezdí domů. V pěstounské rodině je od svých pěti let, předtím žil se svými dvěma sourozenci v Kojeneckém ústavu. Předem sjednaná schůzka proběhla v klidné části krnovské restaurace. Na schůzku se dostavil s přibližně půl hodinovým zpožděním, o kterém mne předem neinformoval. Když dorazil, byla z něj cítit marihuana a cigarety, tuto skutečnost během rozhovoru potvrdil. K pití si objednal alkoholický nápoj,

který během rozhovoru popíjel a kouřil cigarety. Působil klidným a uvolněným dojmem. Byl přátelský a nad svými odpověďmi se snažil přemýšlet, na druhou stranu neskrýval jisté rozpaky z toho, že neví, co se přesně od něj očekává. Na otázky se však snažil odpovídat otevřeně, tak jak současnou situaci vnímá.

4.7.2 Respondent 2

Jako druhý respondent byla vybrána mladá slečna ve věku necelých 19 let. Navštěvuje Střední školu průmyslovou v Krnově, obor uměleckořemeslné zpracování textilu. Momentálně je ve třetím ročníku a příští rok, by měla maturovat. Stejně jako R1 je zde přes týden ubytována na internátu a na víkend jezdí domů. V pěstounské péči je od tří let a je vlastní sestrou R1, jejich společný bratr odešel z rodiny zhruba před dvěma lety a se sourozenci se nestýká, stejně jako s pěstouny, kterým nechce sdělit svou adresu. Všichni tři před umístěním do pěstounské péče pobývali v Kojeneckém ústavu. Protože pracovníce nechtěly děti rozdělit, zůstali v Kojeneckém ústavu i starší sourozenci R2, kde se nemohli vyvíjet adekvátně svému věku. Za dobu, kdy v rodině již třetí sourozenec nežije, ji navštívil asi dvakrát. Se sourozenci si občas píše na internetové sociální síti. Rozhovor proběhl v domě pěstounské rodiny, u které R2 žije. Osobně se známe již řadu let a máme k sobě blízký vztah. Tudíž nebyl problém s navázáním důvěry. R2 působila velice vyrovnaným dojmem a na rozhovor se i těšila, jak sama později přiznala. Ve svých odpovědích se snažila o maximální poskytnutí přesných informací. V rozhovoru jsme pokračovaly i poté co byly zodpovězeny všechny otázky.

4.7.3 Respondent 3

Třetí respondent je mladý chlapec ve věku 17 let. V tomto školním roce nastoupil do 1. ročníku, obor Kominík na Střední škole stavební a podnikatelské s.r.o. v Olomouci. Stát se kominíkem byl jeho velký sen a ze studia, zejména praxe je nadšen. Stejně jako R1 a R2 zde pobývá na internátě a domů jezdí na víkendy. V pěstounské péči a později poručenství je od čtyř let, předtím pobýval v Dětském domově. Schůzka proběhla v malém parku v místě bydliště respondenta. S R3 se rovněž znám osobně a proto nebyl problém, aby se uvolnil a rozpovídal. Během rozhovoru se ukázalo, že si není odpověďmi úplně jistý, že nad tímto tématem zatím moc nepřemýšlel, ale snažil se u odpovědi přemýšlet a odpovědi formuloval tak, aby byly srozumitelné a zbytečně nepovídal o věcech, které nejsou pro výzkum podstatné. Přišlo mi, že mne nechce zklamat a snaží se co nejvíce dle svých

možností mi svými odpověďmi ve výzkumu pomoci. Po skončení rozhovoru přiznal, že si díky rozhovoru ujasnil určité myšlenky a představy do budoucna.

4.7.4 Respondent 4

S R4 jsem se osobně neznala a do výzkumu byla zahrnuta na doporučení R2, které se znaly z dřívějších letních táborů. Jedná se o 20 letou slečnu, která studuje prvním rokem na Univerzitě Palackého v Olomouci Pedagogickou fakultu, má vystudované Gymnázium a jazykovou školu ve Zlíně. V Olomouci má společně se svými kamarádkami pronajatý byt. Domů již nejezdí tak často, přibližně 2x do měsíce, protože má v Olomouci brigádu a volný čas využívá k finančnímu přivýdělku. Rozhovor proběhl opět v domě pěstounské rodiny, u které R4 pobývá. V této pěstounské rodině je od svých 10 let, předtím žila s biologickými rodiči v nevyhovujících podmínkách v Přerově. R4 působila zcela uvolněně, projevovala o výzkum zájem a bylo vidět, že ji rozhovor baví. Byla velmi otevřená a nečinilo jí problém mluvit ani o biologických rodičích, se kterými se občas stýká, ale kontakt s nimi záměrně nevyhledává, spíše se jedná o neformální oslavy narozenin a formální svátky jako jsou Vánoce a Velikonoce.

4.7.5 Respondent 5

Pátý respondent je mladý muž ve věku 18 let, který byl do výzkumného souboru zahrnut na doporučení R3, který se s ním seznámil na letním koňském táboře, a od té doby jsou spolu v kontaktu. R3 studuje Střední školu služeb s.r.o. v Bruntále, obor Kuchař-číšník a tento rok jej čeká složení závěrečných zkoušek. Jak sám R3 uvedl, chce se pokusit o nadstavbové studium, aby dle jeho slov „měl aspoň tu maturitu“. V pěstounské rodině je od 14 let, předtím žil se svými biologickými rodiči a sourozenci v Ostravě. Škola, kterou R3 navštěvuje, se nachází v místě jeho bydliště, kde se také rozhovor odehrál. R3 působil velice klidným a vyrovnaným dojmem. Mladý, cílevědomý muž, který ví, čeho chce dosáhnout a jak za svým cílem jít. Na otázky odpovídal velmi svědomitě a s rozmyslem. Rovněž mu stejně jako R4 nečinilo žádné problémy mluvit o své původní rodině a sourozencích, s kterými je pravidelně v kontaktu a které několikrát ročně navštěvuje.

4.7.6 Respondent 6

Poslední respondentkou je mladá dívka ve věku 18 let, která byla do souboru zahrnuta zprostředkovaně přes pěstounskou rodinu, se kterou se občas stýkáme, osobně jsme se však neznaly. Tato slečna studuje posledním rokem stejně jako R5 Střední školu služeb, obor

Kadeřnice a s R5 se nezná. Do školy každý den dojíždí ze svého bydliště, které je vzdáleno přibližně 30km. V pěstounské péči je od sedmi let, do té doby žila v Dětském domově. R6 byla ze začátku rozhovoru nervózní a na otázky odpovídala velmi stručně. S postupem času se více rozpovídala, zejména o svých plánech a představách o budoucnosti, kdy povídala s velkou sdílností a nadšením. Když přišla otázka na původní rodinu, ze které byla odebrána v pěti letech pro podezření ze sexuálního obtěžování nevlastním otcem, bylo patrné, že o tomto období nerada mluví a snaží se ho rychle ukončit. Naopak z rozhovoru bylo patrné, že ke svým pěstounům má velmi silnou citovou vazbu. Na některé otázky odpovídala stručně a na jiné obsáhle, ale stále se snažila odpovědi udržet v zájmu výzkumu.

Tab. 1 Přehled respondentů

Počet respondentů	Pohlaví	Věk	Délka v PP (v letech)
1. respondent	muž	21	15
2. respondent	žena	19	15
3. respondent	muž	17	13
4. respondent	žena	20	10
5. respondent	muž	18	3,5
6. respondent	žena	18	11

Zdroj: vlastní zpracování (pro přehlednost je zde uvedena tabulka, která vyjadřuje základní údaje o respondentech)

4.8 Analýza dat

Rozhovory byly nahrány na diktafon a následně přepsány.

Následně byla provedena deskriptivní analýza rozhovorů, za jejíž závěr se považuje utřídění a deskripce získaných dat (Miovský, 2006, s. 219).

V následujícím kroku se uskutečnilo otevřené kódování. Významové jednotky byly složeny z pojmů označující individuální události. Údaje byly shromážděny do kategorií tzv. tříd pojmů. Kategorizací se rozumí proces shromažďování dílčích pojmů. Jednotlivé kategorie mají několik všeobecných vlastností a jednotlivá vlastnost se obměňuje v rozsahu nějaké škály (Miovský, 2006, s. 228-229).

Z rozhovorů vyplynulo šest kategorií. První shrnuje poznatky o tom, jaký má vliv věk na vztah dětí k biologickým rodičům. Druhá se zaměřuje na to, co pro dospívající znamená rodina, zejména ta nevlastní. Třetí kapitola je zaměřena na představy dospívajících o jejich

osamostatnění a odchodu z rodiny. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na vztah adolescentů k penězům a jejich hodnotě. Pátá kapitola shrnuje poznatky o schopnostech jedinců postarat se o sebe a šestá, závěrečná kapitola pak shrnuje pohled dospívajících na instituce a sociální služby.

Následně bylo provedeno porovnání získaných dat a jejich interpretace.

4.8.1 Kategorie 1 - Vliv věku na vztah k biologickým rodičům

První kategorie je takto nazvaná záměrně. Tato kategorie se věnuje tomu, jak značný je vliv věku dítěte, které je odebráno na budoucí vztah k vlastním rodičům.

R1- *Naši si nás vzali z kojeňáku v Rýmařově, když mi bylo nějakých 5 let asi, ale moc si to už nepamatuju... A původní rodiče no ne, s těma se už nestýkám, nemám chuť je vidět.*

R2- *Mě byli asi 3 roky, když si nás naši vzali, to bude asi těch 15 roků...No vlastní rodiče, s těma už se nestýkám. Nechci s nima mít nic společného, dřív jsem o nich měla nějakou naivní představu nebo co, že to budou dobří lidi, ale hrozně sem se spletla.*

R3- *Jo, u našich jsem asi od 4 let, předtím sem byl v Děcáku, kam mě dali asi ve dvou letech, kdy mě vzali rodičům...Když jsem byl menší, tak jsme se stýkali občas, dokonce aj s babičkou a dědou a taky s vlastníma sourozencama... No a moji rodiče oba, už umřeli.*

R4- *Ano, u svých pěstounů jsem už 10 let. Předtím jsem žila se svými biologickými rodiči v Přerově, ale bylo to tam špatný...V kontaktu jsme, nedá se prostě smazat 10 let života.*

R5- *No v pěstounské péči nejsem dlouho. Vlastně co sem nastoupil na učňák a chvíli předtím, to bylo v zimě. No, takže asi 3 a půl roku. Předtím se žil s rodinou v Ostravě...Ségry už jsou doma, ale já ne bo dokončuju školu, ale až ji dokončím tak se tam taky vrátím...Jo a stýkáme se často, tak 1x za měsíc tam k nim jezdím na víkend.*

R6- *Tak u mojich pěstounů sem 11 let, vlastně od mých 7mi let...S mojima vlastníma rodičema v kontaktu nejsem vůbec, vím jenom, v kterém městě bydlí, ale nic dalšího. Na otázku zda by nechtěla o nich vědět něco bližší a setkat se s nimi, odpověděla, že ne.*

Z rozhovorů vyplynulo, že čím později jsou děti z rodiny odebrány, tím silnější vazba mezi nimi a vlastními rodiči přetrvává a dospívající jsou schopni objektivněji zhodnotit vzniklou situaci a lépe ji přijmout, než ti, kteří z rodiny odešli v útlém věku a na toto období mají téměř nulové vzpomínky a pokud ano, ne moc dobré. Tato skutečnost může ztížit udržovat požadovaný kontakt mezi dítětem a jeho biologickou rodinou.

4.8.2 Kategorie 2 - Rodina dnes a zítra

Druhá kategorie je zaměřena na to, co pro dospívající znamená institut rodiny. V životě dospívajícího jedince má své nezastupitelné místo. V případě přijatých dětí může nastat dilema, která rodina, že je ta má. A co když se nevlastní rodina stane pro dítě vlastní a vlastní je mu zcela cizí?

R1- *Rodina? No to je někdo komu můžu věřit, kdo mě podrží a pomůže mi. Nepovažuji za ni svoje vlastní rodiče...Pro mě je moje rodina táta, který se o nás stará...No a moji sourozenci, ti vlastní i nevlastní. Doufám, že se budem všichni potkávat, i když z rodiny odejdeme.*

R2- *Rodina, to jsou lidi, které mám ráda a věřím jim, jako jsi ty, můj přítel, taťka a další sourozenci. Jako určitě to pro mě nejsou vlastní rodiče, k nim nemám žádný vztah a ani nechci. Taky je to pocit bezpečí a jistoty...*

R3- *Rodina?...Lidi, jo jsou to lidi, který mám rád a oni mě. Ti s kterými žiju pod jednou střechou, ale i ti další jako teta Marie se strýcem Oldou...oni mě za nic neposuzují, víš, berou mě jaký sem a nechcú mě změnit jak táta. Ale toho mám taky hrozně rád.*

R4- *Rodina to jsou pro mě určitě zejména lidi a vztahy, které spolu žijí. Rodina tě taky podporuje v tvých snech a plánech, stojí vždy při tobě. Tohle všechno mi moje rodina poskytuje a vůbec mi nevadí, že jsou to v konečném efektu cizí lidi. Ale moje rodina jsou i vlastní rodiče, i když s nimi nejsem, v mém srdci mají své místo.*

R5- *Rodina je pro mě moje pokrevní rodina, nikdo jiný. S nima sdílím všechny zážitky, podělím se o zkušenosti, oni mě vyslechnou a já zase je a všichni si věříme. Moji pěstouni jsou taky jako oje rodina to jo, ale nikdy ji nenahradí. Taky s nima sdílím většinu ze svého života, oni jsou rádi, že jsem k nim otevřený, ale víš co, prostě ta vazba tam chybí...Rád bych je navštěvoval nějak pravidelně, jsem jim hodně vděčný za to, jak mi tehdy pomohli, když jsem to potřeboval.*

R6- *...no tak rodina pro mě znamená...znamená pro mě lidi, kteří se o mě starají, žiju s nima, mám k nim nějaký vztah...Jo a aj vztahy jsou v rodině důležitý a taky důvěra...Máme spolu hezký vztah a já bych ho chtěla udržet aj potom, co odejdu.*

Pro dospívající děti znamená pojem rodina osoby z náhradní rodiny a vztahy, které spolu žijí. Představují pro ně jakýsi pocit bezpečí a jistoty. Pro všechny má důvěra v rodině velký význam a kladou na ni důraz, to je znakem trvalého a hlubokého vztahu mezi

dítětem a rodiči nebo dítětem a pěstouny. R4 považuje za svou rodinu primárně náhradní a sekundárně biologickou, naproti tomu R5 za rodinu považuje primárně biologickou a sekundárně náhradní. To je však viditelně spjato s věkem odchodu z rodiny a podporou pěstounů udržovat s původní rodinou kontakt. Všichni respondenti se shodli na tom, že by chtěli zůstat s náhradními rodinami v kontaktu s možností návštěv i poté co z rodiny odejdou. Pro některé je to projev satisfakce a vděku, jiní nemají nikoho jiného, než právě náhradní rodiče a přijali je za svou vlastní.

4.8.3 Kategorie 3 - Peníze a hodnota věcí

V této kategorii jsem se zaměřila na to, jak jsou mladí jedinci schopni hospodařit s penězi, které si vydělají nebo dostanou od rodičů.

R1- *Jo prachy...tak s těma jsem pořád na štíru. Vždycky mi chybí...Jenže já kouřím, to taky něco stojí, občas zajdeme s kámošema na pívko nebo si koupíme trávu, no a to mi pak nezbyde ani na cestu dom...neumím si najít něco, kde bych vydržel... Nakupovat chodím občas s tátou, tak mi vysvětluje co je potřebný doma mít a co jsou zbytečnosti, za který utratím peníze. Vím, že má pravdu, jenže ta touha mít něco je silnější než rozum.*

R2- *Tak vlastně taťka ne, mi posílá na účet ten příspěvek na potřeby dítěte, co chodí...Jako v pohodě s tím výjdu, snažím se zbytečně neutrácet za blbosti...Občas v létě zajdu na borůvky, tak si tím přivydělám a ušetřím si nějakou korunku...Taky mě taťka naučil nakupovat takové ty věci do baráku, většinou je to tak, že si napíšu seznam, co chybí, dám mu to ke kontrole, on buď něco připiše, anebo něco vyškrtá a jedeme nakoupit.*

R3- *Tohle mi moc nejde no...já si vždycky koupím cigára, nějakou tu trávu nebo chlast, no a to mi pak nic skoro nezbyde...tak se teď snažím na škole trochu přivydělat, abych nějak vyšel.*

R4- *Já myslím, že tak normálně. Jako většina mladých lidí...mám od střední brigádu...úplně si s tím vystačím, vlastně díky ní si platím všechny základní potřeby sama. Taky pěstouni mi v tomhle směru hodně pomohli. Ukazují mi, jaké mají věci hodnoty, co je a není nutné mít.*

R5- *Vycházím s tím, co mám. Nemám nějaké zvláštní výdaje, jako kouřím, ale tak normálně. Pěstouni na mě dostávají nějaký příspěvek...tak to mi ukládají a šetří, protože jinak si vystačím s tím, co si přivydělám.*

R6- *Jo, jak vycházím, jo...ehm, no snažím se nějak vyjít. Dostávám peníze na cesty do školy a dom, s tím výjdu dobře... pak dostávám kapesné na celý měsíc. Z toho si vždycky odložím něco, abych si našetřila bokem. A ten zbytek utratím...Jinak vlastně na praxi. Tu máme placenou...Nakupovat chodím s mamkou a už aj vím, co je třeba doma mít a co jsou blbosti nepotřebné...Přes léto pracuje brigádně jako prodavačka na stánku s ovocem a zeleninou.*

Ukazuje se, že tato skutečnost je individuální a že dívky jsou spíše schopny lépe s penězi zacházet a také si postupně přivydělávat v rámci svých možností. Většina z nich užívá návykové látky, jako jsou v první řadě cigarety, poté alkohol a u R1 a R3 je to i marihuana. Faktem zůstává, že jako jediný R5 si byl schopen zajistit brigádu ve svém oboru. Ostatní respondenti, díky své specializaci, mají problém s nalezením brigády ve svém vzdělávacím oboru, ve kterém by se mohli rozvíjet a zdokonalovat. Naopak se jedná o brigády, které nemají s jejich vzděláním nic společného, avšak také jim poskytují cenné zkušenosti s prací do budoucna. Dospívajícím náhradní rodiče (pěstouni) spoří nebo ukládají peníze, které by za jiných okolností investovali do běžných věcí, které si jsou schopni zaopatřit z jiných zdrojů a tak si vytváří rezervu na dobu těsně po odchodu z rodiny. Náhradní rodiče se také snaží dětem vysvětlit hodnotu věcí a peněz, což považují za zásadní pro budoucí život mladého jedince ve společnosti.

4.8.4 Kategorie 4 - Vítej v reálném světě aneb, co bude dál

Tato kategorie je zaměřena na pohled dospívajících jedinců směrem k osamostatnění se a plánům do budoucna, do jaké míry jsou tyto představy reálné nebo fiktivní.

R1- *Taková ta klasika. Najít si dobrou práci, byt... Ale tak lehce to nefunguj...Já se budu snažit hlavně si najít tu práci, abych mohl zůstat u našich ještě nějakou dobu, je to jednodušší a zas ta možnost tady je...Když práci mít nebudu, tak mě zadarmo nikdo živit nebude, táta je na to dost vysazenej jako starat se o někoho kdo nepřispívá na nic.*

R2- *Jsme se už bavili s přítelem o tom, že bysme si pronajali byt a bydleli spolu tu v Krnově a každý si našel práci...No s tím uplatněním no, to bych viděla někde asi jako švadlena nebo třeba v divadle přešívat kostýmy, vymýšlet je...Taky bych mohla dělat prodavačku v nějakém obchodě s oblečením nebo aj látkama.*

R3- *No tak určitě se přestěhuju do toho svého bytu a budu si hledat práci v okolí. Doufám teda, že to nebude problém, ale snad ne. Na otázku, zda-li, by po škole nechtěl vycestovat za prací do zahraničí, odpověděl, že ne, že moc na jazyky není a je mi dobře u nás.*

R4- *Najít si práci, ideálně v oboru, k tomu potřebuji, ale určitou praxi. Tak sem si říkala, že si od příštího školního roku zkusím najít nějakou dobrovolnickou činnost v oboru...Chtěla bych zůstat bydlet tady v Olomouci. Kdyby se mi nepodařilo najít hned práci jako učitelka, tak bych přijala místo, které mi stále nabízí ve firmě, kde pracuji brigádně... Ještě sem přemýšlela nad tím, že bych odjela do zahraničí dělat au-pair...Třeba na rok nebo na dva.*

R5- *Moje představa je taková, že se vrátím zpátky do Ostravy, k rodičům. Možná nebudu chtít bydlet s něma, ale začít nějak sám. Mě stačí něco malého pro začátek, peníze mít budu na zaplacení kauce a třeba dvou nájmu dopředu a mezitím si budu shánět práci. Tam co dělám brigádně, bych začal dělat častěji a třeba mě vezmou nastálo nebo se aj poptám kámošů, jestli o něčem neví.*

R6- *Tak jak sem říkala, mám přítele. No a tak jsme přemýšleli o tom, že bysme si sehnali nějaký ten podnájem tu a začali spolu normálně žít. Mezitím si chcu najít robotu. Ráda by sem v oboru, ale to asi nevyjde. Bo kadeřnic je tady dost, ale klidně to zkusím jako prodavačka v nějakém obchodě, klidně i v drogerce nebo i v Kauflandu.*

Z rozhovorů jasně vyplynulo, že dospívající děti mají zcela jasnou a reálnou představu o tom, co bude následovat, až rodinu opustí. R3 zdědil po svých biologických rodičích byt, do kterého se plánuje po škole přestěhovat. R2 a R6 si plánují společný život s partnerem, který bude do společné domácnosti přispívat. R4 nezavrhne možnost práce v zahraničí a naopak R5 se plánuje vrátit jako jediný z respondentů ke svým biologickým rodičům. Reálné jsou i představy o budoucím zaměstnání.

4.8.5 Kategorie 5 - Zvládnou to sám?

Dospívající jedinci, kteří opouštějí nejen dětské domovy, ale také ti, kteří opouštějí náhradní rodiny, se musí vypořádat s tím, jak jsou schopni se o sebe postarat v běžných věcech denního života. V této kategorii se zaměřuji na zvládání běžných úkonů v domácnosti.

R1- *Já se snažím, abych si uměl vyprat oblečení tak, aby se nezabarvilo, abych měl vůbec v čem chodit, že. No a o víkendech a prázdninách to máme rozdělený, že někdo uvaří oběd,*

někdo večeri...dřív mi s tím pomáhal táta, ale už to zvládám aj sám...Nakupovat chodím občas s tátou...Žehlit sem se nějak nenaučil a asi ani nenaučím.

R2- *Většinu věcí zvládám. Jako v domě snad všechno...Takový ten úklid domu, vyprat, vyžehlit, uvařit...Tatka mě naučil nakupovat.*

R3- *Na otázku zda doma pomáhá, odpověděl, že ano. Třeba sekám trávník, sekám dřevo... S pračkou bojuju, to nechávám na ségře. Jo taky třeba vysávám, utírám prach, ale zas mi nejde vaření.*

R4- *Postarat se o sebe umím. V tom nevidím problém, zvládám všechny domácí práce, zajímám se o zdravý životní styl a zdravou stravu, jednou týdně chodím cvičit jógu.*

R5- *Akorát bych se asi musel naučit robit s pračkou, to mi dělá docela problém si nezabarvit oblečení...jinak co se týče vaření, to není problém, že...no a vysát, poutírat prach to taky zvládnou*

R6- *Na otázku zda si myslí, že se zvládne postarat o domácnost, odpověděla, že snad jo. Doma se s mamkou střídáme ve vaření...Taky ty běžné věci umím jako je třeba vysát, vytrít podlahu, poutírat prach, umýt okna, vyprat, žehlení mě tak moc nebere, ale jako zvládnou to až na košile...Nakupovat chodím s mamkou.*

Ukázalo se, že všichni respondenti nějakým způsobem zvládají péči o sebe a domácnost a že by jim pravděpodobně nedělalo v budoucnu problém postarat se sám o sebe. Kritickou oblastí je pro některé praní a žehlení, jde zejména o chlapce. Dívky nemají žádné problémy, co se domácích prací týče.

4.8.6 Kategorie 6 - Když si nevím rady

Informovanost dospívajících o institucích a organizacích, na které se mohou po odchodu z náhradní rodiny obrátit je velice důležitá. Mladý člověk potřebuje jistoty, aby mohl správně fungovat a v reálném světě se neztratit.

R1- *Byli jsme na sociálce tu v Bruntále...byl jsem tam zanést potvrzení o studiu...oni mi říkali, že kdyby se cokoliv stalo, tak že se mám na ně obrátit a že oni mi pomůžou. Tam si taky půjdu podat žádost, abych dostal ten příspěvek při ukončení pěstounské péče. No a na matrice jsem taky už byl, to sem si vyřizoval občanku a pak podruhé, když sem ji raz ztratil...Pak je Úřad práce...tam se půjdu hlásit asi po té škole...S tím bydlením, když bych nemohl být doma tak ten Dům na půli cesty anebo Azylák, ale o to sem se zatím nezajímal. Doufám, že se na ně nebudu muset obracet.*

R2- *Vždycky nosím na sociálku do Bruntálu potvrzení o studiu, tak už sem tam i jednou byla se zeptat co a jak až bych odcházela z rodiny. Tak tam mi hodně poradili a řekli i o tom příspěvku při ukončení, že si nesmím zapomenout podat žádost, formulář, že tam mají oni...taky, že je tu možnost vyřídit příspěvek na bydlení. Taky mi řekli, že jak dokončím školu a nebudu mít práci, že se mám hnedka nahlásit na Úřad práce kvůli sociálnímu a zdravotnímu pojištění...A že oni mi tam pomůžou práci najít. Zase od taťky vím, že existují Azylové domy a Domy na půl cesty, které pomáhají nám děčkám, které si neví rady...ale tak já doufám, že jejich pomoc potřebovat nebudu.*

R3- *Už sem byl na Úřadu práce, byli jsme tam se školou...Jo a pak sem byl poprvé na sociálce, vůbec sem nevěděl kde to je. Teď už to vím, že je to na Městském úřadě. Na otázku, zda zná nějaké další organizace, opověděl, že Domy na půl cesty, ale že tam pomoc hledat nebude.*

R4- *Jde zejména o Úřad práce, Sociální odbor na Městském úřadě a pak různé většinou neziskové organizace jako jsou Domy na půl cesty, Azylové domy a některé organizace, které provádí Sociální rehabilitaci zejména formou doprovázení. Osobně věřím, že jejich pomoc potřebovat nebudu. Že se vždycky obrátím nejdříve na rodiče.*

R5- *No jasně, tak určitě sociálka, v Ostravě to je tam na Městském úřadu na Slezské, to sem tam chodil často s našima. No pak tu je ten Úřad práce, kdybych práci sehnat nemohl hned, tak bych se tam nahlásil, abych zbytečně neplatil odvody já sám...Kdybych měl peněz málo tak bych šel na ubytovnu. No, a kdybych neměl ani to...tak bych šel do Azyláku nebo jsou ještě ty Domy na půl cesty...Ne fakt doufám, že tak hluboko neklesnu, že bych je potřeboval.*

R6- *Asi bych zašla na Úřad práce, kdybych si nemohla najít delší dobu a sama robotu. Taky kdybych si nevěděla s něčím rady, tak bych asi navštívila sociální pracovnice tady na Městském úřadě. Už jsem tam jednou nebo dvakrát byla...když bych neměla kde bydlet, tak se obrátit na Azylový dům, anebo by mi rodiče pomohli jinak snad i s ubytovnou, anebo Dům na půl cesty...Ale taky mi řekli, že věří, že to nebudu potřebovat a že spíše pomohou oni. A já si to teď myslím.*

Velmi kladně lze hodnotit informovanost o institucích a organizacích nabízejících pomoc mladým lidem či lidem jakkoliv v nouzi. Dospívající sami věděli, co znamenají pojmy sociální a zdravotní pojištění, což mnohdy nevědí ani dospívající vyrůstající v normálních rodinách. Až na R1 nikdo nechce skončit v azylovém domě či domě na půli

cesty, on sám se této variantě nebrání. Ostatní by tuto možnost využili pouze v případě velké krize a finanční tísně, osobně však věří, že se do takové situace nedostanou. Pokud ano, vyhledají spíše pomoc náhradních rodičů - pěstounů.

5 SHRNUÍ A VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH DAT

Zde je potřebné zdůraznit, že všechny výsledky vyjadřují subjektivní hodnocení a názory dospívajících dětí z náhradních rodin a že je nelze považovat za obecně platné měřítko ve společnosti.

5.1 Výzkumné cíle

Tato část je věnovaná komparaci získaných dat s výzkumnými cíli, které jsem si stanovila na začátku této bakalářské práce a zda jich bylo dosaženo.

Hlavní výzkumný cíl:

Prozkoumat a zmapovat proces osamostatňování dospívajících dětí v náhradních rodinách.

Pro tuto bakalářskou práci jsem jako hlavní výzkumný cíl stanovila „Prozkoumat a zmapovat proces osamostatňování dospívajících dětí v náhradních rodinách“, který je možné vyhodnotit na základě uskutečněného kvalitativního výzkumu tak, jak je uvedeno níže.

Proces osamostatňování je z hlediska času, dlouhodobý proces, který mnohdy pokračuje i poté co dospívající jedinec rodinu opustí. Aspoň tak to respondenti naznačili, že mnoho věcí se naučí až za pochodu a není možné se na ně připravit.

Za prvotní krok ve směru k osamostatnění se, považuji přípravu na budoucí povolání. Všichni respondenti jsou stále v edukačním procesu na různých typech škol, jde zejména o střední odborná učiliště, střední průmyslovou školu a R4 je studentkou Vysoké školy. Všichni respondenti se shodli na tom, že školu vybírali záměrně s ohledem na to, co je baví a chtěli by v budoucnu dělat. Nicméně si však až na R5 nebyli schopni zajistit kromě povinných praxí, žádnou brigádu či jinou formu přivýdělku ve svém oboru. Lze tedy usuzovat, že na výkon svého povolání mohou být méně připraveni, protože si nemohou rozšiřovat a prohlubovat znalosti a zkušenosti ve svém odvětví, což jim může ztížit nalezení optimálního zaměstnání. Pozitivní je z hlediska pracovních návyků jakákoliv forma přivýdělku. Z rozhovorů je patrné, že dívky berou proces příprav na osamostatnění se, zodpovědněji než chlapci.

V oblasti zvládnání dovedností potřebných pro běžný život se ukázalo, že žádný z respondentů by neměl problém se o sebe postarat. Chlapci mají spíše problém s vařením nebo praním prádla, není to však nic zásadního a lze se tomu s pomocí naučit.

Ve snaze prozkoumat oblast dospívající versus finance vyplynulo, že mají někteří jedinci problém s udržením peněz. Neumí si peníze rozpočítat, anebo ignorují fakta a peníze utratí za různé více či méně důležité věci. Jedná se v tomto případě o R1 a R3, kteří mají problémy s návykovými látkami. Zbytek a to je většina s penězi umí dostatečně dobře hospodařit, jsou schopni si pravidelně přivydělávat a nemají problém si i šetřit. Z tohoto důvodu je možné tuto prozkoumanou oblast hodnotit velmi kladně.

Dílčí výzkumné cíle:

1. Zjistit informovanost dospívajících dětí o sociálních službách, organizacích a institucích, kterých mohou po odchodu z rodiny využít.

Z vyhodnocení prvního dílčího výzkumného cíle, kterým bylo „Zjistit informovanost dospívajících dětí o sociálních službách, organizacích a institucích, kterých mohou po odchodu z rodiny využít“, vyplynuly následující závěry.

Dospívající jsou dostatečně informováni o základních institucích, jako jsou Úřad práce a Sociální odbor při Městském úřadě dle místa bydliště a také vědí, kde se tyto instituce v jejich okolí nachází. Mají celkem jasnou představu o tom, v jakých oblastech jim mohou pomoci. Respondenti také vědí, proč je důležité přihlásit se skončení školy na Úřad práce v případě, že nemají dohodnuté pracovní místo. V případě takové to situace, by využili možnosti absolvování různých kurzů pro rozšíření znalostí a vzdělání. Sociální odbor by vyhledali spíše častěji, kdyby si nevěděli s něčím rady a potřebovali by informativní pomoc.

Dále pak respondenti znají neziskové organizace, jako jsou Azylové domy a Domy na půli cesty, někteří také zmiňují možnost ubytovny, v případě, že by si nebyli schopni zajistit optimální bydlení. R4 jako jediná zmínila sociální službu Sociální rehabilitace, což je spíše způsobeno tím, že tyto znalosti má ze školy, než že by s nimi přišla do interakce. Ostatní se o těchto organizacích dozvěděli zprostředkovaně přes někoho z rodiny, kteří s nimi mají přímou zkušenost.

Všichni respondenti se shodli na tom, že by nechtěli těchto služeb využívat a věří, že krizové situace zvládnou spíše za pomoci náhradní rodiny, než jiné organizace. Ovšem R1 se možnosti bydlet jistý čas v Domě na půli cesty úplně nebrání.

2. Zjistit jak náhradní rodina pomáhá dítěti s přípravou na odchod.

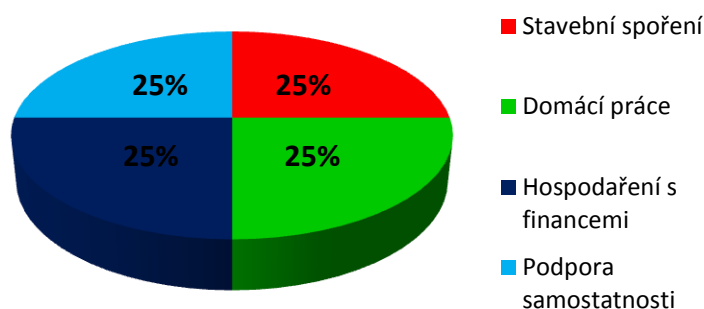
Z vyhodnocení druhého dílčího cíle, tedy „Zjistit jak náhradní rodina pomáhá dítěti s přípravou na odchod“, je možno vyvodit tyto závěry.

Náhradní rodiče se snaží rozvíjet osobnost dospívajících v mnoha směrech. Nejkladněji hodnotím skutečnost, že se náhradní rodiče snaží naučit dospívající děti hospodařit s penězi, čímž jim poskytují ten nejlepší základ pro život samotný. I když se ukázalo, že dva respondenti nejsou schopni zatím tuto oblast zvládnout, náhradní rodiče stále hledají nové cesty k tomu, jak děti správně hospodařit naučit. Ostatní respondenti tuto oblast zvládají více méně dobře.

Všichni respondenti uvedli, že jim náhradní rodiče buď spoří pravděpodobně stavební spoření, anebo pokud se jim daří být dostatečně finančně soběstační, odkládají pravidelný měsíční příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Tato našetřená konečná částka bude dospívajícím sloužit jako základ pro vstup do samostatného života a bude jen na nich, jak s ní naloží.

Z rozhovorů vyplynulo, že náhradní rodiče zvykali dospívající od dětství vypomáhat s běžnými domácími pracemi a proto tyto činnosti z velké části zvládají v plném rozsahu. V procesu osamostatňování jim pomáhají také tím, že je nechávají vařit pro ostatní členy rodiny. Ze začátku jim pomáhali, ale následně nechali vše na nich. Náhradní rodiče pomáhají adolescentům také v tom, že je učí nakupovat. Shodují se v tom, že jim vysvětlují hodnotu věcí, co je potřebné a co zbytečné.

Graf 1 Podpora náhradní rodiny při odchodu z PP

Zdroj: vlastní zpracování

6 SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Ve shrnutí výsledků výzkumu bych chtěla prokázat, že všechny výzkumné otázky byly zodpovězeny a k jakým závěrům jsem s jejich pomocí dospěla.

Hlavní výzkumná otázka:

Jak vnímají dospívající děti svou přípravu na odchod z rodiny?

Je zřejmé, že dospívající děti vnímají svou přípravu na odchod z rodiny kladně. R1 však popsal období příprav jako velice divné období, kdy od něj dospělí vyžadují zodpovědnost ve vztahu k jeho věku a že období bezstarostného dětství velice rychle uteklo. Zřejmě se není schopen s tímto faktem smířit. R2 naopak vnímá období příprav za přirozený vývoj přechodu od dětství k dospělosti. Z rozhovoru s R3 vyplynulo, že se snaží s tímto faktem nějakým způsobem vyrovnat, ale že často tápe v tom, co je správné a co ne. R4 a R5 mají ve svých plánech zcela jasno, svou přípravu na odchod z rodiny vnímají jako dostatečnou a nenacházejí zásadní problémy, které by mohli po odchodu z rodiny řešit v důsledku jejich nepřipravenosti. Názor R6 se shoduje s R3 v tom, že ačkoliv má jistý pocit připravenosti na odchod z rodiny, je nemožné připravit se úplně na vše a že se jisté věci naučí až v průběhu života mimo rodinu.

Dílčí výzkumné otázky:

1. Jakým způsobem je prováděna příprava dospívajících dětí v komunikaci s institucemi?

Odpovědí na tuto otázku je, že komunikace s institucemi probíhá nenucenou, postupnou a přirozenou cestou. Dospívající děti se seznamují s institutem Sociální práce a sociálních služeb zejména prostřednictvím dokumentů, které musí na odbor doložit. Jde zejména o Potvrzení o studiu, které dokládá, že je dospívající řádným studentem denního studia na Střední či Vysoké škole a slouží k oprávnění proplacení Příspěvku na úhradu potřeb dítěte. Respondenti uvedli, že kdyby si nevěděli rady, obrátili by se s žádostí o pomoc právě na Sociální odbor. Respondenti dále vždy zmínili Úřad práce, zejména v souvislosti se sociálním a zdravotním pojištěním a hledáním zaměstnání. R3 jako jediný z respondentů Úřad práce již navštívil, se školou a Úřad práce jim zajistil přednášku zaměřenou na brigády, pracovní dobu, zakázky (např. práce v noci pro nezletilé) a jiné. Ostatní jej zatím nenavštívili. Někteří respondenti projeví zájem o možnost absolvování některého z rekvalifikačních kurzů pro rozšíření kvalifikace či vzdělání. Dospívající děti mají

povědomí o Azylových domech a Domech na půli cesty, někteří přesně vědí, co je jejich náplní, někteří si je spojují pouze s ubytovacími službami. Žádný z respondentů neprojevil zájem jejich služeb využít a uvedli, že by se raději obrátili s prosbou o pomoc k náhradním rodičům. Pouze jediná respondentka uvedla navíc službu Sociální rehabilitace.

2. Jak dospívající děti rozvíjejí své pracovní dovednosti a dovednosti v běžných denních činnostech?

Rozvoj pracovních dovedností je prováděn zejména formou pravidelných brigád či formou příležitostného přivýdělnku. Zde je položen základ pro vytvoření dobrých pracovních návyků. R1 své pracovní dovednosti rozvíjí minimálně a jeví se mi to, tak že to dělá pouze z jisté nutnosti a občasné prospěšnosti. R3 se touto formou snaží hradit své výdaje navíc. V oblasti rozvoje dovedností v běžných činnostech je patrné, že zde mají značný podíl náhradní rodiče, kteří děti rozvíjeli v domácích pracích jako je vysávání, utírání prachu, mytí nádobí, praní, vytírání, mytí oken a jiných. Intenzivněji se věnovali nácvičku vaření, ale nyní již nemají problém zvládnout samostatně uvařit oběd či večeři pro celou rodinu. Dospívající děti se již v těchto činnostech pouze zdokonalují.

3. Jakým způsobem pomáhají náhradní rodiče dítěti v procesu osamostatňování se?

Náhradní rodiče pomáhají dětem tím, že jim dávají ruku v ruce volnost a zodpovědnost. Volnost v tom smyslu, že nejsou omezováni v užívání návykových látek, mohou nakládat se svým volným časem, jak sami uznají a v tomto čase vykonávat cokoli. Děti získávají pocit, že si mohou dělat, co chtějí, zvláště jsou-li daleko od rodiny. R1 uvedl tento bod jako důležitý pro výběr školy, aby byl daleko od rodiny. Zodpovědnost je jim dána v tom, že obdrží jistou měsíční sumu peněz, s kterou musí hospodařit a prostřednictvím ní si splnit jisté povinnosti. V procesu osamostatnění se, náhradní rodiče tvoří jisté finanční rezervy na dobu odchodu dítěte z rodiny, aby to bylo tak, jako by bylo dítě jejich vlastní. Tento závěr je však velice subjektivní a nelze jeho prostřednictvím tvrdit, že takto jedná většina náhradních rodičů. Dále pak respondenti uvedli, že si museli vyřizovat občanský průkaz sami, zde také shledávám jistou volnost, ale dětem je především dána zodpovědnost za svou osobu. Rodiče pak pomáhají v procesu osamostatňování tím, že je nechávají dělat větší část domácích prací, které budou potřebovat zvládnout, až se osamostatní.

Je vhodné podotknout, že se odpovědi respondentů v mnohém shodovali a je možné z nich vyvodit určité závěry, v aktivní přípravě na osamostatnění dospívajících dětí

z náhradních rodin. Je ale třeba si uvědomit, že vzhledem k výzkumnému vzorku nelze výsledky zobecňovat a týkají se pouze respondentů tohoto výzkumu.

Výsledky mohou poskytnout zpětnou vazbu zejména náhradním rodičům, zda to, co dělají, dělají správně. Rovněž mohou posloužit všem organizacím, které se zabývají umístěním dětí do náhradních rodin, jako je Fond ohrožených dětí, Odbor sociálně - právní ochrany dětí, Krajské komisi pro náhradní rodinnou péči a také pro všechny osoby, které přijdou s těmito dětmi do styku, jako jsou pedagogové, pracovníci v nízkoprahových centrech pro děti a mládež, kurátoři a další. Z výzkumu je možné zjistit, jak dospívající děti vnímají svou připravenost pro odchod z rodiny a zapojení se do běžného života dospělých. Také lze prostřednictvím vyhodnocených dat zjistit, jaký mají adolescenti vztah a vazby k biologickým a náhradním rodičům, dále je možno nahlédnout do života jedinců, kteří se ocitli mimo vlastní rodinu. Všechny profese, které přicházejí do styku s dětmi, které se ocitly mimo vlastní rodinu, by měly usilovat o co možná nejlepší pochopení života, chování, prožívání a vlastní pohled na život v náhradní rodiny a následný odchod z ní.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo prozkoumat a zmapovat proces osamostatňování dospívajících dětí v náhradních rodinách. Byly stanoveny dva dílčí cíle, které shrnují poznatky o informovanosti dospívajících dětí o sociálních službách, organizacích a institucích, kterých mohou po odchodu z rodiny využít a také o tom jak náhradní rodina pomáhá dítěti s přípravou na odchod z rodiny.

V teoretické části jsem se snažila představit za pomoci odborné literatury stěžejní informace o náhradní rodinné péči a jejich základních formách, psychickém vývoji dítěte v náhradní rodině, jeho činitelích, socializaci a vývoji identity dospívajících dětí a také o odchodu dítěte z náhradní rodiny a službách sociální prevence, kterých mohou využít v případě, že by se ocitly v krizové situaci, kterou by nebyli schopni zvládat vlastními silami. Teoretická část předestřela základ pro praktickou část.

Pro navazující zásadní, praktickou část, bylo potřebné nejprve sehnat náležité respondenty z řad dětí umístěných v náhradních rodinách a provést s nimi rozhovory na téma jejich osamostatňování. Respondenti byli velmi sdílní a ochotni spolupracovat, díky čemuž bylo možné z rozhovorů získat potřebná data v relativně krátkém čase. Nahrávky rozhovorů byly přepsány a následně kódovány za pomoci otevřeného kódování. Krok za krokem z kódů vznikaly kategorie, které shromažďovaly kódy s konkrétní podobností. Vzniklo celkem šest odlišných kategorií, které z rozhovorů vplynuly. Kvalitativní výzkum a rozhovory považuji za velice zajímavou práci a perfektně se hodící pro výzkumy pedagogických věd, které se zabírají hloubkou požadovaných dat. Pomocí nich je možné zjistit, co stojí v pozadí dění, prožívání a chování jednotlivých aktérů rozhovorů a lze říci, že tímto výzkum získává úplně jiný rozměr. Kromě hlavního výzkumného cíle, byly sestaveny dílčí výzkumné cíle, z nichž jeden se týká informovanosti dospívajících o sociálních službách a institucích a druhý shrnuje informace o tom, jak náhradní rodina pomáhá dospívajícím v procesu osamostatnění.

Ráda bych pomocí získaných dat od respondentů přispěla k větší informovanosti veřejnosti, která je úzce spjata s náhradní rodinnou péčí a poukázat na skutečnost, že děti z náhradních rodin jsou dostatečně připraveny pro samostatný start do života. Získanými informacemi bych ráda přispěla také do diskuze, zda jsou pro samostatný život lépe připraveny děti umístěné v ústavní péči nebo v náhradní rodinné péči?

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BUBLEOVÁ, Věduna , Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, 1 CD-ROM. ISBN 978-80-87455-01-2.
2. CAMPBELL, Ross. *Hledám svou cestu: jak se přiblížit dospívajícím*. 2.vyd. Praha: Návrat domů, c2001, 120s. ISBN 80-7255-032-2.
3. ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?o=3&T=260>.
4. ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb., ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.
5. ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012 občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?o=6&T=362>.
6. KOUKOLÍK, František. *Před úsvitem, po ránu: eseje o dětech a rodičích*. Vyd.1. Praha: Karolinum, 2008, 225., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-246-1496-0.
7. KOZLOVÁ, Lucie. *Sociální služby*. Vyd. 1. V Praze: Triton, 2005, 79 s. ISBN 80-7254-662-7.
8. KUBÍČKOVÁ, Hana. *Dítě - rodina - instituce, aneb, Jak neztratit budoucnost*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011, 116 s. ISBN 978-80-7464-017-9.
9. MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník: II. svazek, P-Ž*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 1996, s. 749-1627. ISBN 80-7184-310-5.
10. MATĚJČEK, Zdeněk et al. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
11. MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Vyd. 1. Praha: Avicentrum, 1986, 336 s. ISBN 08-011-86.
12. MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 183 s. ISBN 978-80-7367-310-9.

13. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, ISBN 80-247-1362-4.
14. NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, 2012, 94 s. ISBN 978-80-86131-91-7.
15. SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OTČENÁŠKOVÁ. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 197 s. ISBN 978-80-244-3821-4.
16. ŠKOVIERA, Albín. *Desať dilem náhradnej výchovy*. 1.vyd. Bratislava: NOVÁ PRÁCA, spol. s.r.o., 2006, 96 s. ISBN 80-88929-81-4.
17. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
18. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha. Středisko náhradní rodinné péče, 2012a, 181 s. ISBN 978-80-87455-14-2.
19. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012b, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
20. VAŠUTOVÁ, Maria a Michal PANÁČEK. *Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2013, 137 s. ISBN 978-80-7464-125-1.
21. ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 197 s. ISBN 978-80-262-0065-9.

INTERNETOVÉ ZDROJE

SLUŽBY SOCIÁLNÍ PREVENCE, *Kazuistická doporučení pro občany, poskytovatele sociálních služeb a orgány veřejné správy, příklad 5* [online]. 1. ledna 2007. [cit. 2015-10-4]. Dostupný z www: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssl/obcane/priklad5>>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

PP Pěstounská péče

R1 Respondent 1

R2 Respondent 2

R3 Respondent 3

R4 Respondent 4

R5 Respondent 5

R6 Respondent 6

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf 1 Podpora náhradní rodiny při odchodu z PP.....</i>	<i>56</i>
---	-----------

SEZNAM TABULEK

<i>Tab. 1</i> Přehled respondentů.....	45
--	----

SEZNAM PŘÍLOH

P1 PŘEPISY ROZHOVORŮ

PŘÍLOHA P I: PŘEPISY ROZHovorŮ

Respondent 1

Ahoj, jmenuji se Denisa Jonášová, jsem studentkou Fakulty humanitní studií ve Zlíně, obor Sociální pedagogika. Tento náš rozhovor bude sloužit výhradně k potřebám výzkumu k mé bakalářské práci. Nejprve bych se chtěla zeptat, jestli souhlasíš s účastí na výzkumu a nahráváním rozhovoru na diktafon?

Jo, jasně, že souhlasím.

Kolik je ti let?

No, v květnu mi bude 21 let.

Jakou školu studuješ?

No tak to je trochu složitější ty jo. Dřív sem se učil v Olomouci na uměleckého kováře, ale docela sem to flákal, víš co nechodil do školy a taky ty úkoly co po nás chtěli, byli strašně zbytečný no a já jsem je nedělal a taky jsem často chodil pozdě, bo sem zaspával, opakoval jsem třeták, dvakrát, ale stejně sem to neudělal a tak mě z tama vyhodili. No a teď jsem na učňáku v Krnově zase ve třetáku, ale chtěl bych to už dodělat, furt tam trčet to mě taky nebaví, a buď bych si udělal nadstavbu, to abych měl maturitu, anebo jiný obor.

Aha, a jak dlouho jsi u své náhradní rodiny? A co tví původní rodiče, stýkáte se?

Dlouho, vlastně skoro celý život. Naši si nás (Simonu, Mirka a mě) vzali z kojeňáku v Rýmařově, když mi bylo nějakých 5 let asi, ale moc si to už nepamatuju. Takže to je nějakých 15 let jestli počítám dobře. A původní rodiče no ne, s těma se už nestýkám, nemám chuť je vidět, potom co jim vzali další děcka do domova. Dřív jsme za nima jezdili, občas se podívat, ale už ne. Prostě to nemá smysl.

Dobře. Zkus mi říct, jak se připravuješ na budoucí povolání- co tě vedlo k výběru školy a víš, jak se uplatníš na trhu práce?

Haha... To je dobrá otázka. No jak se připravuju? Tak chodím do školy, ne. Máme tam praxi a ta mě jako aj baví. Vyrábíme tam různé věci z kovu, něco restaurujeme a opravujeme. Praxi máme jednou za týden a pak na konci roku ji máme týden v kuse, no a máme takový ty ročníkový práce, který sem neodevzdal právě a tím vznikl problém. Proč tuhle školu? No, chtěl jsem něco zajímavýho, co by mě i bavilo a bylo docela daleko, protože sem chtěl vypadnout z baráku.

Z baráku? Zkus mi to vysvětlit.

No tak táta po nás pořád něco chce, jako abychom něco dělali a pomáhali mu a to mě nebaví. Je to prostě otrava. Tady na intru mám přece jen větší jak to říct no, volnost.

Vrat'me se tedy zpět k původní otázce. Víš, jak se uplatníš na trhu práce?

Tak asi jo. Kdyby mi to nevyšlo s tou nadstavbou ne nebo s tím dalším oborem, tak bych si musel začít hledat nějakou práci, protože jinak mě táta vyhodí. Nejdřív budu muset dělat u někoho za míň peněz, abych se zaučil no a potom bych si asi vyřídil živnost'ák, jak táta říká, abych si vydělal na sebe. Dělal bych pak třeba na zakázku pro různý firmy. Ale to si tak nějak zatím neumím představit. Tak sem aj přemýšlel, že bych dělal i něco jinýho, ale není toho moc, co bych mohl dělat.

Tak to ještě asi uvidíš pak. Popiš mi, jak hospodaříš s penězi?

Jo prachy... tak s těma jsem pořád na štíru. Vždycky mi chybí. Taťka mi dává ten příspěvek, co chodí od sociálky na účet, to je 5 tisíc, no a to mi musí vystačit na celý měsíc. Musím z toho zaplatit ubytko, jízdné na intr a dom a samo nějaké jídlo do školy. Jenže kouřím, to taky něco stojí, občas zajdeme s kámošema na pivko nebo si koupíme trávu, no a to mi pak nezbyde ani na cestu dom. Někdy se stane, že si nezaplatím ani ubytování, no a to je pak táta děsně naštvanej, že to musí platit on. No a to co on platí navíc, tak to po mě chce vrátit, že a já nevím, co si myslí, že kde já mám ty peníze vzít.

Takže chodíš někam na brigádu?

No, občas. Jako někdy v létě o prázdninách zajdu na borůvky, abych si něco přivydělal, nebo v zimě pomáhám s lyžařskýma závodama. Jako jsou tam pěkný prachy, jenže většinu mi toho táta stejně sebere, tak tam radši nechodím, je to takové nevím no, demotivující, že dělám a někdo mi to vezme a nemám nic. Ale zase ho chápu jo, že ty prachy chce zpátky. Teď je to tak, že mi dává peníze vždycky v nedělu na cestu, tak abych dojel zase v pátek dom, a na účet mi posílá jen peníze na ubytování. No a ještě mi dá něco málo na útratu, ale to si dvakrát koupím cigára nebo i nějakou svačinu jako bagetu a kofolu a je to pryč. Doce-la mě to štve, ale neumím si najít něco, kde bych vydržel, protože nejhorší na tom je to vstávání ráno a to mě zabíjí.

Aha, díky. Jaká je tvoje představa o osamostatnění se?

Znáš to ne? Taková ta klasika. Najít si dobrou práci, byt... Ale takhle lehce to nefunguje... Všechno něco stojí. Já se budu snažit hlavně si najít tu práci, abych mohl zůstat u našich

ještě nějakou dobu, je to jednodušší a zas ta možnost tady je. Když by to nešlo hned, tak se zajdu nahlásit na Úřad práce a tam mi snad pomůžou něco najít. Protože, když práci mít nebudu, tak mě zadarmo nikdo živit nebude, táta je na to dost vysazenej jako starat se o někoho kdo nepřispívá na nic. Brácha to takhle dělal nějakou dobu a musel odejít. Táta mu domluvit ve Vsetíně Dům na půli cesty a tam byl asi rok. Tak kdyby bylo nejhůř tak bych šel tam. Určitě bych se nevrátil k vlastním rodičům, to ne, tam bych pomoc nehledal. Hodně mě zklamali.

Jak vlastně celý tenhle proces dospívání vnímáš?

Ne je to takové divné období. Každý po tobě chce, aby ses choval rozumně, že přeci na to máš už věk, ale mě přijde, že to období, kdy si můžeš užívat, hrozně uteklo. Já se snažím, abych si uměl vyprat oblečení tak, aby se mi nezabarvilo, abych měl vůbec v čem chodit, že. No a o víkendech a prázdninách to máme rozdělený, že někdo uvaří oběd, někdo večeří. Tak to se snažím nezkazit, dřív mi s tím pomáhal táta, ale už to zvládám aj sám. Jsem schopnej uvařit pár jídel, ale někdy mi dochází fantazie a musím hledat v kuchařce. Nakupovat chodím občas s tátou, tak mi vysvětluje co je potřebný doma mít a co jsou zbytečnosti, za který utratím peníze. Víím, že má pravdu, jenže ta touha mít něco je silnější než rozum. Žehlil sem se nějak nenaučil a asi ani nenaučím, jediná u nás žehlí ségra, tak ani nemám potřebu se to učit. No uteklo to a mě se moc nechce si připustit, že to tak je a budu se muset osamostatnit.

Jasný, no a řidičák máš? To je přeci v dnešní době důležitá věc.

Ne, nemám. Táta řekl, že si na něj každý z nás musí našetřit aspoň půlku, že mi zbytek doloží. Ale já ty prachy utratím vždycky za něco jiného, anebo mi je strhne za dluh, co u něho mám. Tak si na něho asi nikdy nenašetřím a stejně k čemu by mi byl, když nemám auto.

Chápu. Další otázka zní: Co pro tebe znamená rodina?

Rodina? No to je někdo komu můžu věřit, kdo mě podrží a pomůže mi. Nepovažuju za ni svoje vlastní rodiče, myslím, že jim to nikdy nedokážu odpustit, že se na nás tak vykašlali a že nás nikdy nechtěli dostat zpátky. Naopak jim vzali i další děcka.

Jaké další? Vás je víc sourozenců?

Jo jo. My starší jsme 3, no a pak měli ještě další tři děcka- holky. Pro mě je moje rodina táta, který se o nás stará a moc si ho vážím za to, že to s náma nevzdal, víím, že to s náma

není lehké a snaží se nás postavit do života, jak nejlíp umí. No a moji sourozenci, ti vlastní i nevlastní. Sice pořád je tam vidět ten rozdíl, že my přijaté děcka jsme jiné než jejich vlastní, ale to tak je asi všude si myslím. Ale vycházíme spolu a podporujeme se. Doufám, že se budem všichni potkávat, i když z rodiny odejdeme. Bylo by to hrozně fajn, protože kromě nich nikoho jiného nemám, žádné tety a strejdy, anebo babičky s dědou jak mají někteří, to já nemám a je mi to aj líto, věříš? Že jako jsme tu skoro sami a nemáme nikoho dalšího.

Věřila bych. Mám to stejně tak. Věděl bys na koho se obrátit o pomoc, až budeš žít sám?

Vím, táta mi to říkal. Dokonce tam aj se mnou byl. Byli jsme na sociálce tu v Bruntále, nebo jak se to jmenuje tady u nás v Bruntále, protože tam prý pod ně spadáme. Byl jsem tam zaneš potrzení o studiu, no a táta tam s nima dopředu domluvil hodinu a oni mi říkali, že kdyby se cokoliv stalo, jako měl bych nějaké problémy s bydlením, nevěděl si rady nebo tak, tak že se mám na ně obrátit a že oni mě pomůžou. Tam si taky půjdu podat žádost, abych dostal ten příspěvek při ukončení pěstounské péče. No a na matrice jsem taky už byl, to sem si vyřizoval občanku a pak podruhé, když jsem ji raz ztratil, jak sem šel z nějaké akce a měl sem popité. Pak je Úřad práce a to taky vím kde v Bruntále je, tam se půjdu hlásit asi po té škole, protože jak skončím školu, tak musím začít platit sociálku a zdravotní a oni to budou nějakou dobu platit za mě, vlastně přesně po dobu co tam budu evidovaný, tak mi to říkali. Třeba bych tam zkusil i nějaký ten kurz co tam nabízí pro rozšíření vzdělání. S tím bydlením, když bych nemohl být doma tak ten Dům na půli cesty anebo Azylák, ale o to sem se zatím nezajímal. Doufám, že se na ně nebudu muset obracet.

Děkuji moc za odpověď a vlastně za celý rozhovor, protože jsme již u konce. Měj se dobře a ať se ti ve všem daří. Ahoj.

Fakt? To bylo docela rychlý. No nic tak se taky měj fajn. Čau.

Respondent 2

Ahoj, jmenuji se Denisa Jonášová a studuji na Universitě Tomáše Bati ve Zlíně Sociální pedagogiku. Náš rozhovor poslouží jenom k výzkumu mé bakalářské práce. Souhlasíš se svou účastí a nahráváním na diktafon?

Ano, určitě souhlasím.

Tak jo, můžeme začít. Kolik je ti let?

V červnu mi bude 19 roků.

Jakou školu studuješ?

Hmm..jo...Studuju na prumce v Krnově, uměleckořemeslné zpracování textilu. Jsem, ve třetáku. Asi nevíš, o co jde, že? Ono to je docela takový neznámý pojem víš zatím a ta škola je tu u nás snad jediná, takhle zaměřená.

Moc ne, zkus mi to přiblížit.

No, tak učíme se tam různé techniky šití, paličkování, vyšívání, je to něco podobné jako švadlena, ale víc zaměřené na estetiku, aby to bylo jako pěkné. Třeba teďka jsem na ročníkovou práci vymýšlela model šatů a sama si je taky ušila. No a hrozně moc mě to bavilo, jo fakt moc. Akorát teď propadám z matiky, tohle je fakt předmět co mi nejde. Asi na to nemám hlavu, chápat všechna ta čísla. Ale Márovi matika jde, to je můj přítel, abys věděla a tak mě někdy o víkendu doučuje. Tak zaberu a doufám, že nepropadnu. Nerada bych, jako on se taťka moc nezlobí páč ví, že za to nemůžu, že to v tý hlavě prostě nemám.

Hmm, tak to jo. To je dost zajímavý obor. No a jak dlouho, že si vlastně v náhradní rodině? A co vlastní rodiče, vídáš se s nima?

Počkej, to si musím spočítat, ale vlastně stejně jako brácha no, akorát on je starší. Mě byly asi 3 roky, když si nás naši vzali, to bude asi těch 15 roků. Předtím jsme byli v kojeňáku v Rýmařově a tam si pro nás mamka dojela před Vánoci. Na Vánoce jsme byli už u našich. No vlastní rodiče, s těma už se nestýkám. Nechci s nima mít nic společnýho, dřív jsem o nich měla nějakou naivní představu nebo co, že to budou dobří lidi, ale hrozně sem se spletla.

Zkus mi to popsat.

No oni hrozně plýtvají s jídlem, víš, vlastně všechno co jim dáš tak nějak zničí nebo vyhodí. Ničeho si neváží. Měli ještě další 3 děcka, s Nikolou si občas píšu, to byla nejstarší a ta

je totiž taky už u pěstounů, protože jim ty děcka vzali, protože se o ně neuměli starat stejně jako o nás. Otce zase zavřeli a matka zase dělá, tu jak se to říká slušně... Jo prostitutku. Stydím se za ně fakt, že jo.

To je mi moc líto. Můžem pokračovat dál? Jsi v pohodě?

Jo jsem, klidně se ptej dál. Ono já už sem si zvykla tak nějak o nich mluvit, víš to je takové univerzální a je to opravdu tak, že se za ně stydím. Jako mě cigáni nevadí, sama sem, ale tihle jako jsou oni jo, těm se vyhýbám.

Dobře tedy. Zkus mi říct, jak se připravuješ na budoucí povolání- co tě vedlo k výběru školy a víš, jak se uplatníš na trhu práce?

Aha. No, jak se připravuju. To víš, hlavně ve škole, na praxi. Jinak ne. Na brigádu jako v oboru nikde nechodím ani sem nic nesehnala, že by třeba hledali švadleny nebo tak něco. A k výběru školy. Tak chtěla sem na tuhle školu, bo mě baví takové to tvoření a vymýšlení návrhů podle sebe, je to takové kreativní. A s tím uplatněním no, to bych viděla někde asi jako švadlena nebo třeba v divadle přešívát kostýmy, vymýšlet je. Taky bych mohla dělat i prodavačku v nějakém obchodě s oblečením nebo aj látkama. Galanterka se tomu říká, jak tam prodávají látky, knoflíky, lemovky a dlaší blbosti na šití. Fakt tam najdeš všechno. Vyznám se v materiálech, tak si myslím, že bych snad dokázala lidem aj poradit.

Bezvadný, že víš, jaké máš možnosti a baví tě to. Můžeš mi povědět o tom, jak hospodaříš s penězi?

Jo, určitě. Tak vlastně taťka ne, mi posílá na účet ten příspěvek na potřeby dítěte, co chodí. To je kolem 5 tisíc. No a s tím musím vystačit celý měsíc. Platím si z toho ubytování, cesty na intr a domů. Jako jo v pohodě s tím výjdu, snažím se zbytečně neutrácet za blbosti. Alkohol nepiju, protože sem dost nemocná, ale kouřím no, ale ne moc takže pořád s penězi výjdu akorát. Občas v létě zajdu na borůvky, tak si tím přivydělám a ušetřím si nějakou tu korunku. Myslím, že s penězma umím zacházet z nás děcek doma asi nejlíp, i taťka to říká. Tak asi tak.

Tak to je skvělý, že to takhle máš nastavené, určitě se ti to bude v budoucnu hodit. S tím vlastně také souvisí další otázka. Jakou máš představu o svém osamostatnění?

No zatím je to úplné osamostatnění ještě daleko. Teď až jako dodělám tuhle školu, tak bych chtěla zkusit ještě nějakou vyšší odbornou školu sociální, možná ještě vysokou, ale to se bojím, že bych asi nezvládla. Pak, ale jako jsme se už bavili s přítelem o tom, že bysme

si pronajali byt a bydleli spolu tu v Krnově a každý si našel práci. Já pro začátek budu nějaké penízky mít, protože nám všem tat'ka spoří a taky je teď nově ten příspěvek, když končí pěstounská péče. A tak si myslím, že na ten začátek to je dobrý základ a Mára si vlastně šetří sám, on dělá s počítačema víc, brigádně pro různé lidi a to si šetří na potom, kdy odejde z domu, aby něco měl, protože jeho mamka mu nic nedá, sama totiž nemá, tak je to pak těžký.

Super, a jak bys celé tohle to období shrnula?

Jako, jak to vidím já?

Jo, přesně tak, jak to vidíš ty.

No tak já to prostě беру tak, že jako to přišlo no. Že skončilo to bezstarostný dětství a začíná nová etapa života. Ani se toho nebojím, páč většinu věcí zvládám. Jako v domě snad všechno. Mamka nás k tomu vedla, a když umřela, tak sem to převzala já dá se říct. Takový ten úklid domu, vyprat, vyžehlit, uvařit. Ale to je schopnej aj tat'ka, takže když nejsem třeba někdy o víkendu doma, ale u přítele tak to dělá on. Během prázdnin se ve vaření střídáme i s bráchama. Taky mě tat'ka naučil nakupovat takové ty věci do baráku, většinou je to tak, že si napíšu seznam, co chybí, dám mu to ke kontrole, on buď něco připíše, anebo něco vyškrtá a jedeme nakoupit. On na mě čeká v autě, abych si jako nakoupila sama, ale pomůže mi s tím.

Počkej, ty nemáš ještě řidičák?

Ne, nemám. Ale přes prázdniny si udělám autoškolu. Penízky už mám našetřené, teda půlku a druhou mi doloží tat'ka, už se těším. On nám totiž tat'ka všem slíbil za maturitu auto nějaké ojeté, víc. Ale to neplatí pro bráchy, protože oni mají výuční obory a ne maturitní.

Jo takhle, tak jo pokračuj v předešlé otázce.

Už asi nic, myslím, že sem řekla všechno, co sem chtěla. Prostě to vnímám pozitivně tohle to období.

Tak jo, dobře. Zkus mi říct, co pro tebe znamená rodina?

Wau, rodina říkáš? Tak to je snad jasný. Rodina, to jsou lidi, které mám ráda a věřím jim, jako jsi ty, můj přítel, tat'ka a další sourozenci. Jako určitě to pro mě nejsou vlastní rodiče, k nim nemám žádný vztah a ani nechci. Rodina má pro mě zvláštní kouzlo, že se všichni sejdeme u stolu a povídáme si otevřeně o všem, nikdo před nikým nic neskrývá, když je nějaký problém tak ho spolu dokážeme vyřešit. Taky je to pocit bezpečí a jistoty, že vím,

že kdyby se něco stalo, že se mám na koho obrátit a že mě podrží v těžkých časech. Jo to bude ono. A takovou rodinu já mám a sem za ni vděčná.

Hezky si to řekla, no, a kdyby tu rodina nebyla. Víš, kam by ses obrátila o pomoc, až bys žila sama?

Jo, tak to vím. Vždycky nosím na sociálku do Bruntálu potvrzení o studiu, tak už sem tam i jednou byla se zeptat co a jak až bych odcházela z rodiny. Tak tam mi hodně poradili a řekli i o tom Příspěvku při ukončení, že si nesmím zapomenout podat žádost, formulář, že tam mají oni, tak ho jen vyplním a odevzdám jim ho. Taky, že kdybych třeba ze začátku nevycházela s nájmem za byt, že je tu možnost vyřídít příspěvek na bydlení. Taky mi řekli, že jak dokončím školu a nebudu mít práci, že se mám hnedka nahlásit na Úřad práce kvůli sociálnímu a zdravotnímu pojištění, že jinak bych si to musela platit sama. A že oni mi tam pomůžou práci najít. Zase od tatky vím, že existují Azylové domy a Domy na půl cesty, které pomáhají nám děčkám, které si neví rady, když opustí rodinu nebo děcák, ale tak já doufám, že jejich pomoc potřebovat nikdy nebudu.

Tak jo, díky moc za odpovědi. Náš rozhovor je u konce. Já bych ti, chtěla moc poděkovat, že si se tak hezky rozpovídala. Věřím, že to bude pouze k užítku.

Nemáš vůbec zač, já sem ráda, že sem ti tím mohla pomoci.

Tak se měj hezky. Ahoj. Tak jo. Ahoj.

Respondent 3

Ahoj, já sem Denisa Jonášová a studuju Univerzitu Tomáše Bati ve Zlíně, obor Sociální pedagogika. Tento náš rozhovor bude sloužit jen pro potřeby výzkumu mojí bakalářské práce. Souhlasíš s účastí na tomto výzkumu a taky s nahráváním na diktafon?

Jo, souhlasím.

Tak jo, kolik ti je let?

No teď mi bylo 17.

Co studuješ za školu?

Tak teď jsem nastoupil prvním rokem na Kominíka v Olomouci.

Aha. No, když jsme u toho, řekni mi, jak se připravuješ na budoucí povolání- co tě vedlo k výběru školy a víš, jak se uplatníš na trhu práce?

Jo, tak jo. No chodíme ve škole na praxi, znáš to, to je asi tak to hlavní jak se tu práci můžu naučit teď. Ale máme tam takovou dobrou možnost, jak si přivyděláš, víš?

Jo? No to nevím, tak mi to vysvětlí.

No tam kde chodíme, tak většinou hledají pomocnou sílu na stavbách, třeba dělat omítky, vozit cement a vůbec takový ty stavební, dělnický práce. No a dobře za to platí, to bys nevěřila, kolik se dá vydělat. A taky se naučím nové věci, třeba nahazovat maltu, vymalovat byt, to doma není. A tak jako počítám s tím, že bych si přes léto pak našel nějakou brigádu v tomhle, někde na stavbě. Fakt je, že mě to aj baví a je to dobře zaplacený.

To je fajn, ale vraťme se zpět. Co tě vedlo k výběru školy a víš, jak se uplatníš na trhu práce?

No k výběru školy mě vedlo to, že sem na kominíka chtěl jít vždycky. Nevím prostě to byl můj sen dělat kominíka. Navíc jich moc není a jsou potřebný, že jo. Ještě sem neviděl kominíka bez práce nebo ty snad jo?

Nevím, nějak se o to nezajímám.

No tak vidíš. A jak se uplatním? Tak jasně, že si najdu práci v nějaký kominický firmě tady u nás, a budu čistit komíny. Haha... No, anebo i nějakou tu zedničinu ve stavební firmě, kdyby to hned nevyšlo. Si myslím, že když toho budu umět víc, tak že mám větší šanci si tu práci najít. Co myslíš?

Určitě. Vidím to stejně. Pojďme dále. Jak dlouho jsi v náhradní rodině? Jsi v kontaktu s biologickými rodiči?

Tý jo, to nevím. Počkej...(odmlka)... Jo, u našich jsem asi od 4 let, předtím sem byl v Děcáku, kam mě dali asi ve dvou letech, kdy mě vzali rodičům. Tak to je už 13 let pomali. Když jsem byl menší tak jsme se stýkali občas, dokonce aj s babičkou a dědou a taky s vlastníma sourozencema. Mám bráchu a ségru, ale oni už maj přes 25. No a moji rodiče oba, už zemřeli. Takže teď je táta mým poručníkem nebo tak nějak to říkal, a stará se o byt, který sem zdědil po mamce. Táta vyplatil moje dva vlastní sourozence jako dědictví, tak to říkal asi a teď ten byt pronajímá do doby, dokud od něj neodejdu.

Aha, takže až ti skončí opatrovnictví tak máš kde jít jo?

Jo to mám.

Tak to je bezva, víš, jak jiní takové štěstí nemají, i když tohle je spíš štěstí v neštěstí. Dál bych se tě chtěla zeptat, jak hospodaříš s penězi?

Ehm no tak tohle je těžší...(smích) Tohle mi moc nejde no, to se ti jako musím přiznat. Jako táta mi dává peníze na celý měsíc, jenže já si vždycky koupím cigára, nějakou tu trávu nebo chlast, no a to mi pak nic skoro nezbyde. Zas tátovi tohle říct nemůžu, víš jak, on by byl děsně naštvanej, že takovýhle věci mi platit nebude. No tak se snažím teď na škole trochu přivydělat, abych nějak vyšel.

Takže si toho asi moc nenašetříš co?

No to ne, ale tak chtěl bych se to naučit. Jenže znáš to, kámoši zavolaj: „jdeš ven“? No tak já jdu, že co budu sedět doma nebo na intru. A to ty peníze hned zmiznou.

Chápu no, třeba by to chtělo změnit přátele.

No, možná jo. Ale nad tím sem nepřemýšlel, mi vyhovujou celkem. Jsme dobrá parta.

Jak si vlastně představuješ svoje osamostatnění?

To myslíš jak, jako, že až odejdu z domu?

Jo, přesně tak.

No, nevím jak začít... Tak určitě se přestěhuju do toho svýho bytu a budu si hledat práci v okolí. Doufám teda, že to nebude problém, ale snad ne.

A co třeba odjet za prací do zahraničí?

Ne to asi, ne. Já moc na ty jazyky nejsem, tak sem nad tím ani nepřemýšlel. Mi je dobře tu u nás.

A dál? Máš nějaké plány?

Nooooo... plány. No hlavně tu práci, abych si našel dobrou. A pak to tak nějak přijde všechno samo, že to se učíš v praxi. Jak nám to říkali ve škole? Jooo metoda pokus, omyl. Víš jak jednou s prachama nevýjdu a pak si zapamatuju, na čem mám ušetřit.

Jak bys mi popsal tohle období příprav?

Ehmmm.. No je to divný, jak sem teď na té střední je to jiné než na základce, všichni od tebe požadují zodpovědnost a očekávají, že se budeš chovat nějakým způsobem, ale ty vlastně ani pořádně nevíš jak, aby to bylo dobře. Víš jak, já si kolikrát myslím, jo to je v pohodě a táta mi řekne, hele vole tohle v pohodě fakt není. A tak prostě hledám a tápu a asi mi to bude ještě nějakou dobu trvat, než se v tom světě dospělých zorientuju.

Pomáháš doma?

No jasně, to se ví ne snad, že pomáhám. Třeba sekám trávník, sekám dřevo a skládáme ho s bráchou na jedno místo, ať máme v zimě čím topit v krbu. S pračkou bojuju, to nechávám radši na ségře. Jo taky třeba vysávám, utírám prach, ale zas mi nejde vaření... (smích) Fakt sem rád, že si uvařím čaj.

Díky. Co pro tebe znamená rodina?

Rodina?... Lidi, jo jsou to lidi, který mám rád a oni mě. Ti s kterýma žiju pod jednou střechou, ale i ti další jako teta Marie se strýcem Oldou, k nim jezdím moc rád, protože oni mě za nic neposuzují víš, berou mě jaký sem a nechcú mě změnit jak táta. Ale toho mám taky hrozně rád to zas ne jako, on je totiž jedinej kdo mi zůstal. Někdy je na mě jak pes, ale já vím, že to dělá pro mý dobro a taky si to někdy zasloužím, to zas vím, že nejsem žádněj svatoušek. Vím, že má se mnou hodně trápení, ale teď to lepší nebude, prostě zatím ta touha a chuť poznávat je silnější než já. V rodině by si měli všichni věřit, jenže se mnou to tak není, prostě nemůžu tátovi některý věci říkat, protože by je nepochopil. To mi tam dost chybí. Ale zase v rodině by si měli všichni pomáhat a to v té naší je, že se snažíme problémy řešit, a těch já už sem měl a vždycky se to vyřešilo.

Super, bezvadně řečeno! Hele a víš, kam bys se obrátil o pomoc, až budeš žít sám?

Co to je sakra za otázky?... (smích) Tak seznamuju se pomalu. Už sem byl na Úřadu práce, byli jsme tam se školou, měli tam pro nás přednášku. Mluvili tam dost o brigádách, co

a odkolika můžem dělat a co jako třeba dělat nemůžem, když nám není 18. Taky nás tam učili jak napsat životopis. To je docela složitá věc, ti řeknu. Jo a pak sem byl taky poprvé na sociálce, vůbec sem nevěděl kde to je. Teď už to vím, že je to na Městském úřadě. Sem tam nesl potvrzení o studiu, protože tam otec se mnou nechtěl jít, že jako už sem na střední a mám si věci zařizovat sám. Tak díval sem se tam na tu jejich úřední desku a byly tam samý formuláře a žádosti, tak si myslím, že až nebudu zase jednou něco vědět nebo budu potřebovat pomoc tak zajdu tam.

A ještě nějaké další organizace znáš?

Jo Domy na půl cesty. Tam byl brácha, ale to je hlavně pro mladý lidi, co si nedokážou najít práci a nemaj kde bydlet. To se mě, ale nestane, že bych neměl kde bydlet, tak tam pomoc hledat nebudu. No pro mě jen ten Úřad práce a Sociálka.

Tak jo. Já ti děkuju za rozhovor, který je u konce. Tohle byla poslední otázka. Měj se fajn.

Fakt? Tý jo. Ne to já ti děkuju, si mě donutila nad tím vším popřemýšlet. Se měj teš fajně.

Respondent 4

Zdravím tě, já se jmenuju Denisa Jonášová a studuju na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, obor Sociální pedagogika. Tématem mé bakalářské práce je Osamostatňování dospívajících dětí z náhradních rodin, proto se tě ptám, jestli souhlasíš s účastí na výzkumu k této práci a také zda souhlasíš s nahráváním rozhovoru na diktafon?

Ahoj, samozřejmě, že souhlasím. Kvůli tomu jsme taky tady... (úsměv)

Bezva. Tak nejdřív bych se tě chtěla zeptat kolik ti je let?

V září mi bylo 20.

Jakou školu studuješ?

Jsem v prvním ročníku na Univerzitě Palackého v Olomouci, Učitelství pro 1. stupeň základních škol.

Aha, to je zajímavé a baví tě to?

Jo, hrozně moc. Akorát teda ty zkoušky v prvním semestru byly strašné. Hrozně velká změna oproti základní nebo střední škole. Ale chtěla jsem na tuhle školu jít už odmala, prostě co si pamatuju tak sem chtěla být učitelka a čím se byla starší, tím víc se zdálo reálnější, že bych se jí opravdu mohla stát.

To znám...(úsměv) Další otázka zní: Jak se připravuješ na své budoucí povolání- co tě vedlo k výběru školy a víš, jak se uplatíš na trhu práce?

Ehm... Tak na budoucí povolání se připravuju teprve až tady na vysoké, ale není to hned. Je to proces, ale teď jsme třeba byli se povídat na jedné vyučovací hodině na základní škole. A v rámci seminární práce, jsme tvořili pro děti takové různé činnosti. Já jsem třeba měla poznávání bylin, hlavní účelem bylo děti zaujmout na dobu oněch 45 minut. To nebylo vůbec jednoduché. Taky během příštího semestru navštívíme několik škol v rámci exkurzí. Je to o tom jak to chodí jinde, i v těch speciálních školách jako je třeba Waldorf nebo Montesori, abychom měli přehled. K výběru školy mě vedlo asi hlavně to, že mám ráda děti, ráda s nimi něco tvořím, hraju různé hry a vůbec se jim věnuji. Doma je to stejné, už dřív jsem ráda pomáhala sourozencům s úkoly a o víkendech pro ně vymýšlela hry, třeba jsme celé odpoledne hledali ztracený poklad v lese. Jak se uplatím, to samozřejmě vím. Budu pracovat jako učitelka na nějaké základní škole nebo taky jako výchovná poradkyně, ale třeba i v dětské poradně, kde se často řeší, jestli dítě dát do školy nebo mu dát odklad, aby si zdánlivě prodloužil dětství nebo taky různé poruchy, to bych si asi musela rozšířit

obor a dálkově zkusit i psychologický obor nebo možná jen nějaký dlouhodobý kurz, který by byl zakončený nějakou oficiálně uznanou zkouškou. Vlastně obecně se dá říct, že všude tam, kde se pracuje s dětmi, i třeba různé školky, školy v přírodě. Dělat někde pedagogický dozor. Asi bych nechtěla jít dělat vychovatelku někam do Dětského domova, to by fakt na mě nebylo. Dívat se na všechny ty děti, víš, jak trpí tím, že nemůžou být někde v rodině.

Vyčerpávající, děkuji. Jak dlouho jsi v náhradní rodině? Jsi nějakým způsobem v kontaktu s biologickými rodiči?

Ano, u svých pěstounů jsem už 10 let. Předtím jsem žila se svými biologickými rodiči v Přerově, ale bylo to tam špatný. Rodiče prostě neměli peníze na to, aby se o mě postarali. Myslím tím jídlo, hygienu, školní potřeby. Oni totiž byli starší a pak nezaměstnaní, nemohli sehnat práci. V kontaktu jsme, nedá se prostě jen tak smazat 10 let života, přeci jen jsou to mí rodině, kteří jen nezvládli svou krizovou situaci. Ale to vidím až s odstupem času. Pravidelně jim píšu na Vánoce, Velikonoce a narozeniny dopis a připojím k tomu nějakou tu fotku. Oni nemají totiž ani počítač ani internet a proto náš kontakt probíhá takto, ale zase je to hezký, člověk se naučí chodit na poštu a posílat dopisy. To víš, že teď hodně lidí neumí? I co se třeba bavím ve škole, tak si holky pomalu neumí vyzvednout ani složenku nebo ji vyplnit a zaplatit, no nadlidský úkol, tak sem ráda, že tohle umím. Většinou v den mých narozenin za nimi jedu a strávíme spolu celý den, zajdeme si do restaurace na oběd, do cukrárny, projdeme si město a místa kam jsme chodívali, když jsem byla malá, celou dobu si povídáme, co nového se událo za dobu, kdy jsme se neviděli. Moc si tu dobu užívám, víš pro mě to má takový nostalgický nádech, i když víš, pak mi chvíli trvá než se vrátím zase do reality, protože je mi z toho tam uvnitř tak trochu smutno.

To je od tebe velice hezké. A vlastní sourozence nemáš?

Ne, nemám. Byla jsem jedináček, měla jsem bratra, ale ten několik dní po porodu zemřel. Měl nějakou vrozenou vadu srdce, ale co přesně to nevím. To sem byla malá, kolik mi mohlo být?... Asi něco kolem pěti let, pamatuju si, že sem nechodila ani do školy ještě a bylo to v zimě.

Aha, to je mi líto. Zkus mi povědět, jak hospodáříš s penězi.

Já myslím, že tak normálně. Jako většina mladých lidí. S mými pěstouny jsme se domluvili, že, Příspěvek na úhradu potřeb dítěte, který chodí, mi ukládají na spořicí účet v bance. Já mám už od střední brigádu, jde o stánkový prodej a nabídka cigaret. Sama nekouřím, ale mám tam dobré peníze tak to dělám, ono mi to před pár lety zprostředkovala od nevlastní-

ho bráchy teď už bývalá přítelkyně. Úplně si s tím vystačím, vlastně díky ní si platím všechny základní potřeby sama. Platím si podnájem, stravu, cestovné, oblečení, účet za telefon, prostě takové ty spotřební věci. Myslím, že umím dobře hospodařit. Možná proto, že sem viděla, jak to moji rodiče neumí a snažím se být lepší než oni. Taky pěstouni mi v tomhle směru hodně pomohli. Ukazují mi, jaké mají věci hodnoty, co je a není nutné mít. Samozřejmě, někdy i já k něčemu sklouznu a utratím peníze za nějakou hloupost, které později lituji. Ale zase si říkám, ať to mám za sebou a můžu to vidět a mám co pořád zlepšovat.

Děkuji. Jak si vlastně představuješ svoje osamostatnění?

Ehmm... Svě osamostatnění si představuju asi jako většina mladých lidí. Najít si práci, ideálně v oboru, k tomu potřebuji, ale určitou praxi. Tak sem si říkala, že si od příštího školního roku zkusím najít nějakou dobrovolnickou činnost v oboru, třeba doučovat děti ze sociálně slabých rodin, pomáhat jim s úkoly nebo v nějakém nízkoprahovém zařízení. Chtěla bych zůstat bydlet tady v Olomouci, jsou tu větší pracovní příležitosti než u nás v Napajedlích. Zatím přítele nemám, tak bych to viděla zase na nějaký ten podnájem s pár kamarádkama, výjde to levněji než si platit vlastní byt a někdy je to i praktické, když s něčím potřebuješ poradit, tak máš s kým. Kdyby se mi nepodařilo najít hned práci jako učitelka, tak bych přijala místo, které mi stále nabízí ve firmě, kde pracuji brigádně. Povýšila bych a finančně by to taky vyšlo dobře. Postarat se o sebe umím. V tom nevidím problém, zvládám všechny domácí práce, zajímám se o zdravý životní styl a zdravou stravu, jednou týdně chodím cvičit jógu. Ještě jsem přemýšlela nad tím, že bych odjela do zahraničí či dělat au-pair. Možná i přes školu by to šlo zařídit. Třeba na rok nebo na dva, to už by záleželo na tom, jak by se mi tam líbilo. Umím plynule anglicky a francouzsky, a proto se téhle variantě vůbec nebráním. Moje dvě bývalé spolužačky tam šly po střední a jedna si tam našla přítele a vdala se.

Bezvadný, tý jo, to jsem ani nečekala. Máš můj obdiv. Zkus mi povědět, co pro tebe znamená rodina?

Rodina, říkáš...(odmlka) Rodina to jsou pro mě určitě zejména lidi a vztahy, které spolu žijí. Vytváří spolu určitý pocit sounáležitosti, jednoty a bezpečí. Rodina tě taky podporuje v tvých snech a plánech, stojí vždy při tobě. Tohle všechno mi moje rodina poskytuje a vůbec mi nevádí, že jsou to v konečném efektu cizí lidi. Já je obdivuji za to, co pro nás dělají. Jsem ráda, že mám ve svém životě lidi, na které se můžu spolehnout, kteří mě podr-

ží, navedou mne. Je to obrovský dar. Ale moje rodina jsou i vlastní rodiče, i když s nimi nejsem, v mém srdci mají své místo. Popsala bych to asi tak, že víme, že patříme k sobě, máme se rádi, jen nám to nevyšlo a každý z nás žije někde jinde a občas se vidíme a udržujeme spolu kontakt.

Dobře. Díky a věděla bys kam se obrátit s žádostí o pomoc, až budeš žít sama?

Ano to vím přesně. Jde zejména o Úřad práce, Sociální odbor na Městském úřadě a pak různé většinou neziskové organizace jako jsou Domy na půl cesty, Azylové domy a některé organizace, které provádí Sociální rehabilitaci zejména formou doprovázení. Osobně věřím, že jejich pomoc potřebovat nebudu. Že se vždycky obrátím nejdříve na rodiče.

Děkuji, je vidět, že máš přehled. Tímto náš rozhovor končí. Já ti moc děkuji za tvůj čas a vyčerpávající odpovědi. Měj se hezky. Ahoj.

I já ti děkuju. Byl to skvěle strávený čas. Taky se měj. Ahoj.

Respondent 5

Ahoj, mé jméno je Denisa Jonášová a jsem studentkou na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, tento rozhovor bude sloužit pouze pro výzkumné účely mé bakalářské práce. Souhlasím s účastí na tomto výzkumu a s nahráváním rozhovoru na diktafon?

Ahoj. Jo, souhlasím.

Tak na úvod. Kolik ti je let?

Ehm.. Teď v lednu mi bylo 18.

Jakou školu studuješ?

Jsem ve třetím ročníku tady v Bruntále na učňáku. Jo obor to je kuchař- číšník, no a za pár měsíců budu skládat závěrečné zkoušku.

Super, zkus mi říct, jak se připravuješ na budoucí povolání- zdůvodni výběr školy a víš, jak se uplatníš na trhu práce?

Jo... Tak to řeknu takhle... Pro tuhle školu sem se rozhodl, protože mě vaření baví jo, ale i práce s lidma, navíc v devítce jsem neměl dobrý známky, tak sem si ani moc vybírat nemohl, kam jinam bych šel. Ale nelituju toho, že jsem šel sem, mám tuhle školu rád. Teď jsem si podal přihlášku na nadstavbové studium, abych měl aspoň tu maturitu a mohl si třeba udělat i živnost'ák a otevřít si něco svého, malého. Jak se uplatním to vím, to je jasný. Kuchař nebo číšník, mám udělaný i barmanský kurz a jezdil jsem i na ty barmanský soutěže předtím. Navíc mám 2 brigády v oboru.

Aha, můžeš mi o nich povědět víc?

Jasný, že jo. No, tak tu první, tu mám tady v Bruntále, dělám o víkendech pomocnou sílu v kuchyni v jedné restauračce. No a tu druhou mám v Ostravě, vždycky na celý měsíc co tam sem u našich, tak chodím dělat barmana do menší restaurace v centru, je to takové fajn místo, dělám tam od jedenácti do pěti a mám tam pěkný prachy.

Tak to je skvělý... Jo další otázka zní: Jak dlouho jsi v náhradní rodině? A stýkáš se s vlastními rodiči?

No v pěstounské péči nejsem dlouho. Vlastně co sem nastoupil na učňák a chvíli předtím, to bylo v zimě. No, takže asi 3 a půl roku. Předtím sem žil s rodinou v Ostravě. Oni naši měli tehda problémy, víš a my děcka jsme museli jít pryč z rodiny, ale už se to spravilo. Oni totiž otce zavřeli a mama to sama nezvládala. Ségry už jsou doma, ale já ne bo dokon-

čuju školu, ale až ji dokončím tak se tam taky vrátím... Jo a stýkáme se často, tak 1x za měsíc tam k nim jezdím na víkend. A taky si mezitím s našima občas zavolám a se ségrama sem v kontaktu hlavně na netu. Si píšeme na facebooku nejčastěji a tak se jich aj ptám co doma a jestli je všechno v pohodě a nepotřebujou třeba pomoct, že bych třeba dojel dřív nebo i finančně něco málo. Ale tata má teď práci tak je to dobré a on se postará o rodinu jako dřív, než ho zavřeli.

To je zajímavé, tak víš co, rovnou se tě zeptám. Co pro tebe znamená rodina?

Aha, to je otázka na tělo... (odmlka) Rodina je pro mě moje pokrevní rodina, nikdo jiný. S nima sdílím všechny zážitky, podělím se o zkušenosti, oni mě vyslechnou a já zase je a všichni si věříme. Prostě žijeme spolu v takové jak to říct...harmonii. Moji pěstouni jsou taky jako moje rodina to jo, ale nikdy ji nenahradí. Taky s nima sdílím většinu ze svého života, oni jsou rádi, že jsem k nim otevřený, ale víš co, prostě ta vazba tam chybí. Moji rodiče jsou jednou moji rodiče. Pěstouny beru jako hodnou tetu a strejdu co si mě vzali k sobě a pomohli mi ukázat jakej svět je a co mi může nabídnout a já jemu. Rád bych je navštěvoval nějak pravidelně, jsem jim hodně vděčný za to jak mi tehdy pomohli, když sem to potřeboval.

Fajn, dík. Řekni mi, jak hospodářš s penězi?

Ale jo, dobře. Vycházím s tím, co mám. Nemám nějaké zvláštní výdaje, jako kouřím jo,ale tak normálně desítku za den, občas zajdu s kámošema na pivko, ale to neutratím nějak moc. Pěstouni na mě dostávají nějaký příspěvek od sociálky, já se v tom moc nevyznám. Je to kolem 5 tisíc co mi říkali, tak to mi ukládají a šetří, protože jinak si vystačím s tím, co si přivydělám. Jo vlastně bych zapomněl, jednou jsme z těch peněz platili autoškolu. Na podzim jsem si udělal řidičák, bo to jak ho nemáš, to si jak bez ruky, pořád na někoho odkázaný. Tak teď se učím řídit a zvládat kratší trasy a aj mě to baví, jezdím hlavně se strejdou. A tak raz bych si chtěl pořídit taky vlastní auto.

Tak to je skvělý, že nemáš problém. Dostáváme se k otázce. Jak si představuješ svoje osamostatnění?

Jak si ho představuju jo?

Ano, přesně tak. Tvůj pohled.

No, tak tohle mám už vymyšlený a pěstouni s tím souhlasí. Ono jim vlastně stejně nic jiného nezbyvá, že jo, protože plnoletý sem a když mi skončí ta péče tak co se mnou taky. Mo-

je představa je taková, že se vrátím zpátky do Ostravy, k rodičům. Já vím, někomu se to líbit nemusí, ale jako děcka jsme se neměli tak špatně. Možná nebudu chtít bydlet už s něma, ale začít nějak sám. Tak to jak tam teď na konci měsíce pojedu, tak se zkusím podívat i na to kolik stojí podnájem bytů tam, asi je to jiný trochu než tu. Mě stačí něco malého pro začátek, peníze mít budu na zaplacení kauce a třeba dvou nájmů dopředu a mezitím si budu shánět práci. Tam co dělám brigádně, bych začal dělat častěji a třeba mě vezmou nastálo nebo se aj poptám kámošů, jestli o něčem neví. To by bylo super, kdyby to šlo tak lehce. Akorát bych se asi musel naučit robit s pračkou, to mi dělá docela problém si nezabarvit oblečení... haha. (smích), jinak co se týče vaření, to není problém, že. To já si umím uvařit chutně a dobře, a když chci tak i zdravě... (opět smích), no a vysát, poutírat prach to taky zvládnou. No, a kdyby mi to přece nešlo tak úplně podle představ, tak si myslím, že když některé sěgře zaplatím pár kaček za úklid, že to udělá ráda. No a taky si chcu najít časem i partnerku, že abych nebyl sám. Tu sem si schválně nikoho nehledal bo sem věděl, že se vrátím zpátky tam k nám.

Dobře, to zní jako dobrej plán. Budu věřit, že to vyjde tak jak si to plánuješ. V návaznosti na předchozí otázku se chci zeptat, zda víš kam se obrátit s žádostí o pomoc, až budeš bydlet sám?

A myslíš jako konkrétní lidi nebo úřady?

Myslím hlavně instituce.

Jo takhle. No jasně, tak určitě sociálka, v Ostravě to je tam na Městském úřadu na Slezské, to sem tam chodil často s našima. Mě tam znají, takže kdybych si nevěděl s něčím rady, tak určitě bych zašel za něma, jsou to dobrý ženský a já obdivuju jejich práci, že to za ty roky nevzdaly, když někdy vidí tu beznaděj, víš co.

Ano, vím a myslím si to stejné. Ale zase si vezmi, že kdyby nebyly, jak bysme dopadli.

Jo to máš pravdu, kdo ví, co by s náma bylo. Mám asi pokračovat co?

Samozřejmě.

No pak tu je ten Úřad práce, kdybych práci sehnat nemohl hned, tak bych se tam nahlásil, abych zbytečně neplatil odvody já sám, protože to není pár korun, že. No a zkusil bych tam i nějaký ten rekvalifikační kurz, když už bych tam byl, že bych se něčemu přiučil. Víš jako, že ono je fajn umět uvařit a roznášet jídlo a pití, když to zlehčím, ale když k tomu se naučíš

i něco pořádně z účetnictví, tak zase z toho máš prémie a zisk, protože můžeš dělat další práci navíc.

To je všechno?

Asi jo. Mělo by být ještě něco?

Co já vím, popřemýšlej, když bys neměl kde bydlet a rodina ti nepomohla. Kam bys šel?

A jo... No jasné. Kdybych měl peněz málo tak bych šel na ubytovnu. No, a kdybych neměl ani to, což se určitě nestane. Ale kdyby náhodou no, tak bych šel do Azyláku nebo jsou ještě ty Domy na půl cesty, tam chodí hlavně děcka, co odešli z Děcáku a nemají kam jít. Tak oni je tam zaučujou v běžných věcech no, jako nakoupit si, hospodařit s penězma, jak si se ptala, jestli to umím. Taky je vezmou třeba na matriku bo si neumí ani vyřídít občanku nebo řidičák. Já už sem si vyřizoval obojí a na sociálku pravidelně nosím potvrzení o studiu, ale to tady u nás v Bruntále, ale tuším to všude funguje stejně.

Jo ve své podstatě jo.

Tak vidíš. No a to není můj případ, proto je nepotřebuju vyhledat... (smích) Ne fakt doufám, že tak hluboko neklesnu, že bych je potřeboval. Chci být prostě úplně nezávislý.

Jasný. Dívej, náš rozhovor už je u konce, všechny otázky byly dostatečně rozpovězeny. Já ti tímto za poskytnuté informace velmi děkuji. Přeji ti v životě jen to dobré. Měj se fajn. Ahoj.

Jo, za málo. Musíme si přece pomáhat. Pro mě to byl zajímavý rozhovor. A ještě chvíli nad ním budu určitě přemýšlet. Taky se měj co možná nejlíp. Čau.

Respondent 6

Zdravím tě, já jsem Denisa Jonášová a jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, obor Sociální pedagogika a tento rozhovor bude sloužit výhradně k výzkumu mé bakalářské práce. Souhlasíš s účastí na tomto výzkumu a s nahráváním našeho rozhovoru na diktafon?

Ahoj, jojo to souhlasím.

Kolik ti je let?

V září mi bylo 18 roků.

Jakou školu studuješ?

Já...já studuju na učilišti v Bruntále, poslední rok na kadeřnici. Do školy každý den dojíždím autobusem od nás z Rýmáku, je to přes půl hodinky cesty.

Aha. Zkus mi povědět, jak dlouho jsi v náhradní rodině? Jsi nějakým způsobem v kontaktu s původní rodinou?

Jo, dobře teda...(odmlka) Tak u mojich pěstounů sem 11 let, vlastně od mých 7mi let, kdy si mě vzali z domova, jestli si to pamatuju dobře bo to už je moc roků zpátky. S mojima vlastíma rodičema v kontaktu nejsem vůbec, vím jenom, v kterém městě bydlí, ale nic dalšího.

A nechceš to vědět a setkat se s nimi?

Ne, nechci.

Dobře tedy. Můžeš mi povědět, jak se připravuješ na své budoucí povolání? Co tě vedlo k výběru školy a víš, jak se uplatníš na trhu práce?

Ehm, no tak připravuju se ve škole, že. My máme totiž praxi ve škole tak, že máme jeden týden školu a druhý týden praxi. Sme tam v kuse 8 hodin, jako je normálně v robotě. Zkoušíme si různé střihy samy na sobě, teda myslím to tak jako, že jedna holka ostříhá druhou. Stejně tak se aj barvíme, takže každý měsíc vypadáme jinak...(smích) No a pro tuhle školu sem se rozhodla, bo mě baví experimentovat a zkoušet nové věci a kadeřnictví tohle robí ne, nové barvy a střihy, furt si můžeš vymýšlet něco nového. Pokaždé může člověk vypadat úplně jinak. Jak se uplatním, říkáš?

Jo, přesně tak, jestli víš, jak se uplatníš po škole.

Jo tak. No mám dvě možnosti no. Buď můžu robit u někoho v kadeřnictví, jako, že mě zaměstná a bude mi platit výplatu. Nebo si udělám nadstavbu, což bych chtěla a taky sem si už podala tu přihlášku, abych si mohla zrobit živnostenský list. To si pak můžu v kadeřnictví pronajmout křeslo a vydělávat si jenom na sebe. Znáš to?

Ne, vůbec. Můžeš mi to prosím vysvětlit?

No to si pronajmeš u někoho v kadeřnictví židli nebo křeslo, platíš měsíčně nájem ne toho místa, to je jak kde, třeba 5 tisíc za měsíc. No a kdo do toho kadeřnictví k tobě přijde tak zisk je tvůj, ale taky si musíš kupovat vlastní materiál, jako nůžky, barvy, laky, ručníky, fén a tak. Ale jak si získáš stálé zákazníky, co k tobě budou furt chodit, tak si za vodou a máš super robotu. Jenže to není hned.

Aha, to je zajímavé. Pověz mi, jak hospodaříš s penězi?

Jo, jak vycházím, jo...ehm, no snažím se nějak vyjít. Dostávám peníze na cesty do školy a dom, s tím výjdu docela dobře. Pak si platím ve škole obědy, no a pak dostávám kapesné na celý měsíc. Z toho si vždycky odložím něco, abych si našetřila bokem. A ten zbytek utratím za takové spotřební věci, však víš jako je kosmetika nebo oblečení, někdy si zajdeme s kamarádkama nebo přítelem do kina nebo na diskotéku, když mě naši pustí.

Ehm, jo takže žádnou brigádu, kde by sis přivydělávala, nemáš?

Jo to sem zapoměla. Jo mám, ale jen přes léto. Prodávám na jednom stánku s ovocem a zeleninou na náměstí. Už od patnácti tam prodávám. Je to celkem dobrá práce. Jinak vlastně na praxi. Tu máme placenou, není to moc, jen třeba pětistovka za měsíc, podle toho jak jsme na praxi. Oni tam totiž chodí i normální zákaznice, protože to máme levnější než v normálním kadeřnictví. Ale to je až teď, od třetáku.

Jo, díky za doplnění. Popiš mi, jak si představuješ svoje osamostatnění?

Dobře no...Tak jak sem říkala, mám přítele. Sme spolu skoro 2 roky už. On taky chodí na školu co já, ale už je na nadstavbě, vyučil se za čalouníka bo tak něco, už sem to aj zapoměla. On brigádně robí tu v jednom čalounictví v Bruntále a vypadá to, že by ho tam aj časem mohli vzít nastálo. No a tak jsme přemýšleli o tom, že bysme si sehnali nějaký ten podnájem tu a začali spolu normálně žít. Jak sem říkala předtím tak, nějaké peníze si šetřím a jak mi říkali rodiče, tak až i skončí pěstounská péče, tak dostanu příspěvek při tom ukončení. To je prý 25 tisíc, tak to je pro začátek tak akorát, složit kauci na byt a trochu si ho zařídit. Mí rodiče se taky nabídli, že by nám pomohli aspoň z části byt vybavit nábytkem.

kem a jeho rodiče nám taky určitě pomůžou. Mezitím si chcu najít robotu. Ráda by sem v oboru, ale to asi nevyjde. B kadeřnic je tady dost, ale klidně to zkusím jako prodavačka v nějakém obchodě, klidně i v drogerce nebo i v Kauflandu, je mi to celkem jedno, hlavně, že budu mít pravidelně výplatu.

Skvělý a myslíš, že se zvládneš o domácnost postarat?

No snad jo, doma se s mamkou střídáme ve vaření. Hlavně o víkendech a večere pro sourozence, protože přes den jsou všeci ve škole. Taky ty běžné věci umím jako je třeba vysát, vytrít podlahu, poutírat prach, umýt okna, vyprat, žehlení mě tak moc nebere, ale jako zvládnou to až na košile...(smích) Nakupovat chodím s mamkou a už aj vím, co je třeba doma mít a co jsou blbosti nepotřebné. Pořád mi říká, že když chce člověk ušetřit, tak ušetří hlavně na jídle. To vidím, že se dá dobře a chutně uvařit aj z levných potravin. A zbytek to se naučím si myslím za pochodu, prostě až v té situaci budu, některé věci se nedají naučit dopředu asi.

Jasný, to je pravda. Řekni mi, co pro tebe znamená rodina?

Rodina?

Jo, co si představíš pod pojmem rodina. Jaký má pro tebe smysl?

Heh, no tak rodina pro mě znamená...(odmlka) Znamená pro mě lidi, kteří se o mě starají, žiju s nima, mám k nim nějaký vztah, asi tak bych to řekla no. Jo a aj vztahy jsou v rodině důležitý a taky důvěra. Bez té by to určitě nešlo. Jsou to ti lidi, kteří za mnou stojí, když mi není dobře, pomůžou mi, když něco zkazím, taky když mám problém tak mi ho pomůžou vyřešit. Říkají, že všechno má své řešení a já to vidím, že když si lidi věří a říkají si všechno, že to tak je. Já mám svý rodiče ráda a věřím jim, stejně tak si myslím, že oni věří mě. Nikdy sem je nehradila nebo sem neudělala nějakou blbost, za kterou bych se musela stydět a omlouvat, ne nic takovýho sem ještě nezrobila. Prostě si myslím, že máme spolu hezký vztah a já bych ho chtěla udržet aj potom co odejdu.

V tom s tebou souhlasím a je fajn, že chceš s rodiči zůstat i potom v kontaktu. Věděla bys, kam se obrátit s žádostí o pomoc, až budeš žít sama?

Noooo, tak to snad jo teda aspoň doufám, že jo. Asi bych zašla na Úřad práce, kdybych si nemohla najít delší dobu a sama robotu. Tak bych se obrátila na ně, ať mi pomůžou něco sehnat. Třeba bych se tam i něco na kurzech co dělají, něco nového přiučila. Taky kdybych si nevěděla s něčím rady, tak bych asi navštívila sociální pracovnice tady na Městském

úřadě. Už jsem tam jednou nebo dvakrát byla, měli jsme přednášku o tom co, kde a jak si vyřídit až dostudujeme. Taky jsem si musela vyřídit občanku na matrice, to tam se mnou nikdo schválně nešel, abych si poradila sama no, a i když sem měla strach, tak sem to zvládla.

Víš ještě o nějakých jiných formách pomoci?

No jo, to když bych neměla kde bydlet, tak se obrátit na Azylový dům, anebo by mi rodiče pomohli jinak snad i s ubytovnou, anebo Dům na půl cesty nebo tak nějak se to menuje to jsme se tam jeli podívat, víš, jak to tam vlastně funguje a vypadá. Oni moji rodiče myslí na všechno. Ale taky mi řekli, že věří, že to nebudu potřebovat a že spíše pomohou oni. A já si to teď myslím.

Super. Já bych ti chtěla poděkovat za tvůj čas a rozhovor, který jsme spolu vedly. Pro mne byl velice přínosný. Přeji ti, ať se ti podaří dokončit školu a uskutečnit své plány. Měj se fajn. Ahoj.

To už je jako konec?

Ano. Všechny otázky byly zodpovězeny.

Aha, tak to jo. No bylo to rychlé ty jo, se mi ani nezdálo a nemáš zač. Taky se měj hezky. Ahoj.